

Distriktsstørrelse og valgdeltakelse

*- en teoretisk diskusjon, og empirisk analyse
av samspillet med proporsjonalitet*

Masteroppgave

David Heyerdahl

Institutt for statsvitenskap

Universitetet i Oslo

Våren 2010

Forord	3
1. Teoretisk utgangspunkt og problemstilling	4
Utgangspunktet	5
Flertalls- og PR-valg	6
Valgdeltakelse.....	6
Forklaringer på systemnivå	7
Proporsjonalitet	8
Proporsjonalitet og valgdeltakelse	9
PR som valgordning.....	11
PR og valgdeltakelse.....	11
Bakgrunnen for reformer.....	12
Konkurranse og valgdeltakelse	12
Minoriteter	13
Antall partier.....	14
Symboleffekten.....	15
Valgdistrikter	15
Ulike hensyn	16
Befolkningsstørrelse.....	17
Taktisk stemmegivning	17
Problemstilling.....	18

2. Forskningsopplegg og metode	19
Valg av enheter: land og distrikter	20
Land utenfor analysen	22
Land med i analysen	24
Datamaterialet.....	25
Variablene	26
Operasjonaliseringer	27
Analyseverktøy	28
3. Landanalyse med gjennomsnittlig distriktsstørrelse	31
(Multi)kolinearitet blant variablene på landnivå	33
Hypoteser for analysen på landnivå	35
Resultater fra analysen med land som enheter.....	37
Konklusjon fra analysen med land som enheter	39
4. Analyser med enkeltdistrikter	40
Valgdistrikter	40
Deskriptiv statistikk.....	42
(Multi)kolinearitet blant variablene på distriktsnivå	44
Hypoteser om sammenhenger på distriktsnivå	45
Resultater fra analysene med distrikter som enheter	48
5. Konklusjon	54
Litteraturliste	60

Forord

Denne oppgaven tilsvarer et semesters studiebelastning. Mye av tiden har gått med til innhenting, registrering og tilpasning av datamaterialet. Likevel er det teoretiske rammeverket grundig drøftet. Til å begynne med omtales valgordninger og valgdeltakelse generelt. Siden blir proporsjonalitetsbegrepet diskutert, hva som påvirker graden av proporsjonalitet og hvordan dette igjen påvirker valgdeltakelsen. Det fremsto som mer nyttig å bruke ressursene på nye analyser enn å dvele for lenge ved det som er gjort til nå. Resultatet er at masteroppgaven er relativt kort, men med et klart definert fokus. Antall ord er 16.945.

Jeg vil gjerne få lov til å takke Bernt Aardal for glimrende veiledning. En stor takk også til designseminaret og Bjørn Erik Rasch for hjelp til utforming av problemstillingen. I tillegg vil jeg takke Silje og pappa for gode kommentarer på teksten. Til slutt takk til mamma og kjære Elisabeth.

1. Teoretisk utgangspunkt og problemstilling

Denne oppgaven skal handle om samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse. Studier av valgordninger konkluderer gjerne med at det er proporsjonalitet som betyr mest for valgdeltakelsen. Med proporsjonalitet mener vi i hvilken grad hver stemme teller med i resultatet. Et proporsjonalt valgresultat betyr at antall mandater i parlamentet gjenspeiler stemmetallet det enkelte parti har oppnådd. Jo mer proporsjonalitet, jo høyere valgdeltakelse. Det er mange elementer som påvirker proporsjonaliteten. Størrelsen på distriktene, altså hvor mange representanter som velges fra hvert enkelt distrikt, har vist seg å være særlig viktig (Shugart og Taagepera 1989: 112, 203). Det er nærliggende å tro at det derfor er en direkte sammenheng mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Men akkurat dette er det forsket lite på. I denne oppgaven står imidlertid dette spørsmålet i fokus. Vi skal først se nærmere på valgordninger generelt.

Demokrati i dag innebærer at befolkningen velger representanter til å fatte beslutninger for seg. Reglene for hvordan dette foregår er regulert i valglovgivningen og utgjør det vi gjerne kaller *valgordningen*. Selv om mye er likt, varierer prosedyrene for mandatfordeling fra land til land. Forskningen har vist at dette påvirker valgdeltakelsen. Erkjennelsen av dette har i sin tur ført til reformer. Proporsjonal representasjon (PR) har vist seg å ha en positiv effekt på valgdeltakelse. Betegnelsen impliserer samsvar mellom stemmetall og mandatfordeling. Dette står i motsetning til flertallsvalg, som betyr at partiet med flest stemmer vinner alle mandatene. Disse to hovedtypene valgordninger setter rammene for forskningen innen dette feltet. Med det som bakteppe forsøker man å finne hvilke faktorer som påvirker valgdeltakelsen (Banducci og Karp 2008: 315).

Verdien av proporsjonalitet og høy valgdeltakelse har klare normative overtoner. Når det er samsvar mellom oppslutningen i valg og styrkeforholdet i parlamentet kan det oppleves som mer demokratisk og rettferdig av elektoratet. Oppgaven søker å finne ut hva som kan dokumenteres empirisk, og skille dette fra de normative perspektivene.

Til tross for solide empiriske funn mangler det gode analyser av sammenhengen mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse direkte. Motivasjonen bak oppgaven er å undersøke "the missing link". Med valgordning forstår vi hvordan stemmer teller for å generere en mandatfordeling. Dette er imidlertid bare en del av valgordningen, som faktisk består av en rekke regler for å gjennomføre valg (Harrop og Miller 1987: 41). Eksempler på dette er hvilke posisjoner som skal velges, hvem som kan stemme, hvordan disse kan få stemt osv. Det er hvordan stemmer *teller* denne oppgaven handler om.

Utgangspunktet

Premisset for valgordninger er at de skal gjøre styring mulig for politikerne, men også akseptabel for velgerne (Harrop og Miller 1987: 42). Det handler altså om å balansere styringsdyktighet og proporsjonalitet. Hvordan dette gjøres i praksis er sentralt for denne oppgaven. I litteraturen er det konsensus om at reglene som fremmer representasjon gir høyere valgdeltakelse. Nyere forskning setter spørsmålstegn ved denne konklusjonen. Disse studiene vektlegger at politikken også må fungere godt for at folk skal engasjere seg. Proporsjonalitet er et viktig tema, men sammenhengen mellom dette og valgdeltakelse er kanskje ikke like opplagt som feltet gir inntrykk av. Det er viktig å anerkjenne også andre sider av saken. Velgerne kan unnlate å stemme fordi det politiske landskapet er uoversiktlig. I tillegg kan relasjonen politiker-velger bety mye.

Valgordningen skal imidlertid kun etablere et parlament, ikke sørge for kvaliteten i politikken. Den skal bare omsette stemmer til mandater. Hvis man antar at den primære funksjonen til politiske valg er å representere befolkningens syn slik det kommer til uttrykk blant velgerne, mislykkes valgordningen om den genererer et misforhold mellom stemmer og mandater (Loosemore og Hanby 1971: 468). Da virker det rimelig at valgdeltakelsen øker i takt med proporsjonaliteten. Som vi skal se er valgordningen imidlertid en komplisert prosess som må ta hensyn til mange ulike faktorer. Dette blir enklere å vise når vi presenterer hovedtypene av valgordninger.

Flertalls- og PR-valg

Ulikhetene mellom disse hovedtypene er helt grunnleggende. I motsetning til flertallsvalg, der partiet med rent eller simpelt flertall vinner alle mandatene, er prinsippet bak PR at alle partier som vinner oppslutning i et gitt distrikt skal dele på mandatene. Fordelen med flertallsvalg er at regjeringen får et klarere mandat. Små distrikter gjør det enkelt for velgerne å vite hvem som representerer dem. PR-ordninger har tilsvarende ulemper. Koalisjoner innebærer uklare bånd mellom regjeringspartiene og elektoratet fordi sammensetningen av regjeringen ikke nødvendigvis gjenspeiler styrkeforholdet partiene mellom i parlamentet. Dessuten er det få valg mellom individuelle kandidater, og dette svekker mulighetene velgerne har til å holde enkeltpolitikere ansvarlige (Beetham 2004: 185). I PR er den direkte sammenhengen mellom stemmetall og mandater viktigst. Flertallsvalg gjør at partiene alltid vil oppleve stor disproporsjonalitet nasjonalt. Det kan føre til at ansvarliggjøringen svekkes ved at partiene bare fokuserer på distrikter hvor utfallet er usikkert. I PR-ordninger spiller det en langt mindre rolle hvor du bor eller hvilket parti du velger. Mandatfordelingen gjør det mer sannsynlig at regjeringen har støtte av et flertall av elektoratet (Beetham 2004: 190-191). Distriktsstørrelse er bare relevant i PR-ordninger. Valgdistrikter blir mindre utslagsgivende under PR fordi det er flere mandater i hvert av dem.

Valgdeltakelse

Hvor mange prosent som avgir stemme er et utbredt, men lite presist mål på oppslutningen om demokratiske institusjoner. I politisk avanserte samfunn kan uteblivelse fra urnene også bety at man er tilfreds med status quo. Demokratiteorier kan settes i tre hovedkategorier (fra Aardal 2002: 16-22). **Konkurransedemokratiet** dominerer. Her er tanken at elitene skal konkurrere om makt, mens velgerne skal kontrollere dem. Valgdeltakelse er med andre ord det primære. **Deltakerdemokrati** mener dette er elitistisk og legger vekt på borgernes engasjement og involvering. Valgdeltakelse er ikke tilstrekkelig, men kun en del av et sunt demokrati. Det finnes også et perspektiv som er opptatt av hvordan preferansene er blitt *til*. I **deliberativt demokrati** er fokuset på meningsdannelsen og å finne konsensus i samfunnet.

Når det gjelder nivået på valgdeltakelsen i demokratiske styresett, varierer denne mye. Globalt økte valgdeltakelsen fra 1945 til 1990, for deretter å synke (IDEA 1997 i Aardal 2002: 12). I Vest-Europa har valgdeltakelsen fulgt samme trend. Etter en lang periode med oppgang i etterkrigstiden har det vært en nedgang. Denne nedgangen kan ha mange forklaringer. Sannsynligvis er det en kombinasjon av politiske, økonomiske, kulturelle og tilsvarende faktorer. Et perspektiv å ha i bakhodet når vi ser på valgordninger er at blant dem som føler de har en moralsk plikt til å stemme, har rasjonelle vurderinger om kostnad og nytte mindre betydning. Denne gruppen er dessuten klart større enn den som ikke synes at valgdeltakelse er en plikt (Aardal 2002: 28). Proporsjonalitet og representasjon som forklaringer tar gjerne utgangspunkt i en rasjonell tankegang som ikke nødvendigvis er like sentral for velgerne.

Forklaringer på systemnivå

Valgordninger er bare en av flere forklaringer på valgdeltakelse. Det er svært vanskelig å forklare hvorfor noen velger å stemme og andre ikke. For å forstå kompleksiteten må man trekke inn andre nivåer og fagområder. Individnivået er alltid viktig, og sosiokulturelle variabler som kjønn, bosted og inntekt er klassiske forklaringer. Denne oppgaven er imidlertid på systemnivå, så individuelle faktorer er mindre sentrale. På systemnivå finnes det likevel noen funn som definerer rammene for analysen. Jackman beregner for eksempel at obligatorisk stemmegivning fører til ca. 13 % høyere valgdeltakelse (2006: 112). Dette gjelder i dag svært få land. Da er det viktigere å ta hensyn til den økonomiske utviklingen. I land med ustabil eller generelt svak økonomi kommer valg ofte bare i skyggen av problemene. Partipolitiske forhold er sjelden avgjørende. Analyser gir bred støtte til hypotesen om at valgdeltakelsen er høyere i rike, avanserte land (Blais 2006, Blais og Dobrzynska 1998).

Den høyeste valgdeltakelsen rapporteres ofte i små land. Skillet går mellom de minste landene og alle andre (Blais 2006: 117). Integrasjonen er ofte stor i samfunn med få innbyggere, og veien til stemmeurnene kan dermed bli kortere.

Valgdeltakelsen er også høyere når parlamentet kun har ett kammer (Blais 2006: 114). Dette er vanlig i PR-ordninger. Blais og Dobrzynska fremholder at PR-ordninger gir høyere valgdeltakelse fordi det er et mer rettferdig system som øker valgmulighetene og graden av konkurranse (1998: 245). Valgordningen og partisystemet henger nøye sammen, men det er stor uenighet om hvordan antall partier påvirker valgdeltakelsen. Først bør vi se nærmere på proporsjonalitet i seg selv. Da får vi en bedre forståelse av hva PR baserer seg på, og kan logisk bygge opp resonnementet bak analysen.

Proporsjonalitet

Valgordningen definerer mulighetene velgerne har til å påvirke sammensetningen av parlamentet. På samme måte legger de sterke føringer på politikken ved å sette rammene for antall partier og styrkeforholdet mellom dem. Som tidligere avsnitt har vist er det mange hensyn å ta når valgordningen skal utformes. Proporsjonalitet står likevel igjen som det viktigste i litteraturen. Flertallet omtaler proporsjonalitet som det mest sentrale. Lijphart mener valgordningen skal tilfredsstille to basiskriterier, nemlig enkelhet og proporsjonalitet. Og han påstår at de som utformet systemet i forrige århundre klarte det langt bedre enn i dag (2003: ix). Selv om kriteriene er ulike stiller de begge et krav om samsvar mellom stemmetall og mandatfordeling. Vi kan tolke Lijphart slik at valgordningen kun skal være en prosedyre, ikke en variabel.

Enkelte kritikere mener PR-ordninger er for avanserte fordi det er mange avvik fra prinsippet om proporsjonalitet. Går vi tilbake til flertallsvalg er det likevel vanskelig å argumentere for at det er bedre for å ivareta representasjon. Et godt eksempel på det er valget til representantenes hus i USA. Kombinert med endring av distriktsgrensene for å oppnå sikre seter fører enmannskretsene til alvorlige problemer knyttet til proporsjonalitet. Mange delstater har derfor brukt ikke-geografiske kriterier for å sikre en viss representasjon av minoriteter (Monroe 1995: 933). Årsaken til dette er at flertallsvalg maksimerer misforholdet mellom stemmer og mandater (Loosemore og Hanby 1971: 471). Valgordningen er enkel, men den får alvorlige problemer fordi mindretallet aldri når frem (Mitchell 2005: 158).

Hva som er demokratisk og rettferdig representasjon er imidlertid utenfor rekkevidden av denne oppgaven. En slik debatt må ta hensyn til hvordan det politiske systemet fungerer som helhet. Flertallsvalg kan oppfattes som demokratisk, men da må partiene være lydhøre overfor svært mange interesser.

Proporsjonalitet og valgdeltakelse

Den positive sammenhengen mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse har lenge motivert valgforskningen (Selb 2009: 543). Man har likevel ikke klart å gi noen utfyllende forklaring på hvorfor resultatene nesten alltid blir statistisk signifikante. Ettersom vi ikke har en god forklaring kan vi heller ikke tolke sammenhengen substansielt. Proporsjonalitet er ikke annet enn en abstrakt *måling* av valgordningen, ikke en egen *input*. For å tolke variabelen mer substansielt må vi knytte den til regler og ordninger. Lijphart har en rangering av utregningsformler fra minst til mest proporsjonal (2000: 384): Flertallsvalg - d'Hondt - Imperiali - Ste. Laguë - Droop - Hare. De fem siste refererer alle til ulike PR-ordninger.

Gitt sammenhengen mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse, hvorfor ikke velge den mest proporsjonale utregningsformelen? Svaret er at man anerkjenner at et fullt ut proporsjonalt resultat ville ha ført til en for stor partiflora i parlament. Ulike måter å ta hensyn til dette på gjør at mekanismene ikke fungerer likt overalt. Et viktig poeng er at ordningene har blitt utviklet over tid. Regresjonsanalyser med datamateriale etter 1945 viser at proporsjonalitet er signifikant for valgdeltakelsen (Blais og Carty 1990: 177). Valgordninger med proporsjonal representasjon var lite utbredt før andre verdenskrig. Heller ikke de nye demokratiske regimene i Latin-Amerika opplever den samme effekten av PR. Grunnen til dette kan være at partisystemet og elektoratet ikke har tatt konsekvensene av PR innover seg enda. Rae viste for eksempel at alle PR-ordninger gir en fordel til de store partiene, men at denne disproporsjonaliteten varierer (1990: 173). Det kan hende aktørene i valgene ikke er klar over slike mekanismer. Statsvitenskapen kan ikke svare på dette alene. Med det store fokuset på proporsjonalitet virker det uansett rart at distriktsstørrelse er så lite diskutert.

Valgdistrikter er administrative inndelinger med praktiske formål ved gjennomføringen av valg. Selv om nærhet til representantene og distriktpolitiske hensyn er vanlige argumenter kan ikke variasjonen i størrelsen bare forklares med dette. Ubevisste valg ser også ut til å avgjøre hvor mange distrikter landet deles inn i. Mye av litteraturen handler om hvor mange partier som representerer velgerne, og mindre om antall mandater stemmer overens med stemmetallet. Det er vanlig at valgloven har en sperregrense for å vinne mandater i det hele tatt (Farrell 1997: 70). Ved siden av utregningsformelen utgjør dette den viktigste *regelen* for å begrense proporsjonalitet. Man anerkjenner altså også behovet for styringsdyktighet til en viss grad. Likevel er det ofte proporsjonalitet som får mest oppmerksomhet. Grunnen er at valgordninger som endrer for mye på forholdet mellom stemmer og mandater fremmedgjør tilhengere av små partier (Banducci og Karp 2009: 112). Distriktsstrukturen er avgjørende, men den omtales svært sjelden som et bevisst verktøy for å regulere partisystemet. Her finnes med andre ord en mulighet for å gjøre valgordningen mer proporsjonal samtidig somstyringen blir like stabil (Farrell 1997: 142).

Graden av proporsjonalitet er kun et resultat av *samspillet* mellom regler og aktører (Blais og Aarts 2006: 188). Hvis ordningen gjør det nærmest umulig for en gruppe velgere å få valgt inn en kandidat kan det virke mest rasjonelt å stemme på noen andre. På den måten kan proporsjonaliteten bli kunstig høy. Ved kun å analysere distriktsstørrelse og valgdeltakelse kan vi begrense påvirkningen til slike mekanismer.

Empiriske studier som forsøker å måle effekten av institusjonelle faktorer på valgdeltakelse bruker datamateriale fra en rekke ulike land og valgordninger (Banducci og Karp 2009: 110). Disse studiene viser at proporsjonalitet fremmer valgdeltakelse. Ulempen er at variasjonen i ordningene er så stor at det er vanskelig å vise *hvorfor*. Ordninger med utjevningsmandater bidrar til å komplisere denne diskusjonen. Enkelte land tildeler et visst antall mandater på et høyere nivå for å redusere misforhold i fordelingen på distriktsnivå (Harrop og Miller 1987, Farrell 1997). Slike faktorer virker inn på proporsjonaliteten, men antas å ha liten betydning i denne sammenhengen.

PR som valgordning

Vi skal nå se nærmere på PR-ordningene. Loosemore og Hanby beregnet at PR fører til maksimalt 20 % disproporsjonalitet, altså skjevhet mellom stemmer og mandater (1971: 477). Forskjellene mellom dem er altså ikke veldig store. PR-ordninger deles som nevnt inn etter hvilken matematisk formel som brukes for å fordele mandater (Lijphart 1999: 147). Man bruker som oftest delingstall. Dette vil si at stemmetallet til enkeltpartier deles på gitte divisorer for å bestemme hvilket parti som får det første mandatet i distriktet, det andre osv. Disse tallene er hentet fra klassisk politisk teori som prøvde å finne frem til et effektivt og rettferdig system. Grunnen til at store partier får en fordel er at arkitektene bak systemene ønsket seriøse partier som støttet opp om regimet (Harrop og Miller 1987: 65). Selv om man allerede regulerer antall partier gjennom utregning og sperregrense er distriktsstørrelse en faktor som kommer i tillegg. Så lenge ikke hele landet er ett valgdistrikt er dette enda en fordel for de største partiene. Disse får alltid flest mandater fordi det ikke er nok til alle partiene.

PR og valgdeltakelse

Analyser som finner en sammenheng mellom PR og valgdeltakelse har ikke klart å finne ut hvorfor (Blais 2006: 114). Det vi vet er at valgdeltakelsen er høyere enn i flertallsvalg. Noen beregner at PR har et fortrinn på 12 % (Franklin 2009: 109). Vi har en generell idé om hovedgrunnen til dette. Det blir ofte hevdet at PR foster høyere valgdeltakelse fordi valgordningen øker oppfatningen om at flere stemmer teller (Banducci og Karp 2009: 109). Færre stemmer "kastes bort" når mandatfordelingen gjenspeiler stemmetallet i større grad. Uansett grad av proporsjonalitet er valgdeltakelsen høyere i PR.

Man kan imidlertid ikke ta for gitt at proporsjonalitet fremmer valgdeltakelse i det uendelige. Blais og Dobrzynska viser at et *fullt ut* proporsjonalt system genererer en valgdeltakelse som er 6 % høyere enn i andre valgordninger (1998: 248). Dette tallet er lavere enn det Franklin fant for PR generelt. Hovedforskjellen går altså mellom PR og andre valgordninger (248).

Resultatet forteller at vi bør undersøke nærmere hva som skiller PR-ordningene fra hverandre. Sammenhengen mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse er ikke ubetinget. Momentene vi har vært inne på, som ansvarliggjøring og styringsdyktighet, er med andre ord ikke uten betydning. PR som valgordning har elementer som begrenser proporsjonaliteten, og som kan øke valgdeltakelsen (for eksempel styringstillegg). Slike mekanismer gjør enhver studie av proporsjonalitet og valgdeltakelse komplisert.

Bakgrunnen for reformer

Studier av valgordninger er blitt stadig mer vanlige, og flere blir oppmerksomme på konsekvensene av de ulike reglene. Valgordninger er oftere i den offentlige debatten, men endringer er fremdeles ganske sjeldne. Troen på at institusjonelle regler påvirker atferden til aktørene motiverer de som ønsker seg reformer (Banducci og Karp 1999b: 363). Endringer i valgordningen kommer gjerne av langvarige problemer med lav valgdeltakelse. Argumentet er at en mer inkluderende og representativ ordning vil resultere i et mer tilfreds elektorat (Banducci og Karp 1999a: 218). Dette finnes det mye empiri på. Innføringen av PR på New Zealand førte eksempelvis umiddelbart til mer positive holdninger knyttet til nytten av det å bruke stemmeretten (Banducci og Karp 1999b: 363). Store partier ble mer ansvarlige og flere gikk over til mindre partier som bedre samsvarer med egne prioriteringer. Både rettferdighetssans og egeninteresse genererer støtte for reform av valgordningen (Banducci og Karp 1999a: 229). Like muligheter i partikonkurransen er sentralt. De store partiene blir ofte tydeligere og forsterker sin profil i møtet med mindre partier. På denne måten kan velgere av store partier opprettholde engasjementet på tross av fallet i prosentvis representasjon i parlamentet.

Konkurransen og valgdeltakelse

Flermannsdistriktene i PR gjør at flere distrikter preges av konkurranse (Blais og Carty 1990: 167). Når det er flere mandater å konkurrere om, får flere partier en sjanse.

Dette gir partiene et incentiv til å drive valgkamp overalt og velgerne til å stemme (Powell 2006: 111, Blais og Carty 1990: 167). Begge deler vil øke mobiliseringen. Selv i PR kan resultatet bli svært likt flertallsvalg om distriktene er små eller om utregningen er lite proporsjonal. Likevel er forskjellene for små til å gi seg utslag i taktisk oppførsel (Lijphart 1990: 486).

De færreste stemmer altså taktisk, det vil si på andre partier enn de normalt gjør for at deres stemme skal telle. Dermed er valgdeltakelse en god måte å teste hvordan elektoratet responderer på ulik grad av proporsjonalitet. Tilhengere av partier som sjelden kommer inn i parlamentet velger i større grad å *ikke* stemme enn å stemme på andre. Dette understreker at valg må ivareta hensynet til representasjon for at folk skal delta.

Formålet med å studere proporsjonalitet matematisk er å finne det antallet representanter som gjør at den totale misrepresentasjonen minimeres (Monroe 1995: 927). Problemet er at dette avhenger av stemmetallene i ulike valg. Det er umulig å finne en perfekt tilpasning. Altså er det uunngåelig med et visst misforhold mellom stemmer og mandater. Et dilemma systemet kan bli stilt overfor er hvorvidt man skal øke antallet representanter i parlamentet. Her er utfordringen å finne en balansegang. Vi har pekt på mange viktige forhold.

Minoriteter

Valgordningen skal både legge til rette for effektiv styring *og* inkludering av minoriteter. PR-ordninger skaper ytterst sjelden ettpartiregjeringer, i motsetning til flertallsvalg, hvor dette er typisk. Grunnen er at det ofte utvikler seg topartisystemer i slike ordninger. Studier har vist at valgdeltakelsen øker når det bare er ett parti i regjering (Blais og Dobrzynska 1998: 251). For tilhengere av store partier er det en svakhet at PR aldri kan generere like sterke regjeringer som med flertallsvalg. Det er sjelden vi ser partier med støtte fra over 50 % av befolkningen. Topartisystemer klarer sjelden eller aldri å artikulere interessene til hele elektoratet. Derfor handler nok dette funnet mer om fordelene ved polariseringen i flertallsvalg. PR-ordninger kan ha ettpartiregjeringer, men da må de samarbeide med andre.

Regjeringsforhandlinger avgjør hvilken sammensetning regjeringen får i de fleste PR-ordninger (Blais og Carty 1990: 168). Dette kan av elektoratet oppleves å være i strid med demokratiske prinsipper. Ettersom koalisjonsregjeringer er typiske, blir dette i sum en utfordring for valget som avgjørende faktor (184). Det er imidlertid ikke temaet her. Det sentrale med proporsjonal representasjon er at systemet er designet for at hver stemme teller, slik at lokale valg alltid preges av konkurranse (Selb 2009: 529). PR er utformet slik at det ikke skal spille noen rolle *hvor* man avgir stemme. Mange valg foregår samtidig, og det er gode sjanser for at i alle fall noen av dem blir jevne (Blais og Lago 2009: 97). Hvis partiet med (rent) flertall vinner alle mandatene i et distrikt skapes fort varige minoriteter. PR beskytter på den måten minoritetene, og legger dermed opp til flere partier. Hvordan dette påvirker valgdeltakelsen er gjenstand for bred omtale i litteraturen.

Antall partier

I teorien har det lenge vært konsensus at når det er flere valgmuligheter burde færre velgere føle seg fremmedgjorte i partipolitikken (Blais og Aarts 2006: 183). Vi kan dermed tenke oss en lineær sammenheng mellom antall partier og andelen velgere som opplever at de har et meningsfullt valg. Flere interesser representeres og gjenspeiler en større del av elektoratet. Likevel oppsummerer Blais at hvis PR fostrer høyere valgdeltakelse er det *ikke* fordi det genererer flere partier (2006: 119). Faktisk har nesten all empirisk forskning påvist en negativ korrelasjon mellom antall partier og valgdeltakelse (Blais 2006: 118, Blais og Dobrzynska 1998: 249). Et stort antall partier kan gi et uoversiktlig bilde av partipolitikken. Velgerne kan derfor oppleve at de har liten påvirkningsmulighet. Topartisystemer kan øke valgdeltakelsen ved å gi velgerne klarere alternativer.

Konklusjonen blir at vi har en dårlig forståelse av sammenhengen mellom antall partier og valgdeltakelse. Det viser seg altså at vi må legge fra oss den enkle intuisjonen om at flere partier automatisk gir høyere valgdeltakelse (Blais 2006: 118). Innen land med PR som valgordning kan det være stor variasjon når det gjelder antall partier.

For å redusere partifloraen kan man innføre små distrikter (Shugart og Taagepera 1989: 114). Hvordan antall partier påvirker valgdeltakelsen er imidlertid et høyst uavklart spørsmål.

Symboleffekten

Før vi går videre inn på spillet mellom proporsjonalitet, PR som valgordning og distriktsstørrelse er det greit å sette dette i perspektiv. Blais og Carty hevder det er *intensjonen* til valgordningen som betyr noe for velgerne, ikke konsekvensene for stemmermandater eller antall partier (1990: 179). Dette henger sammen med Aardals poeng om at flertallet stemmer ut fra en pliktfølelse og ikke så mye ut fra rasjonelle betraktninger. En slik konklusjon vil begrense den teoretiske signifikansen av eventuelle funn. Land er sterkt knyttet til sin valgordning, og distriktsstrukturen er noe som nærmest tas som en selvfølge. Selv om en mer proporsjonal mandatfordeling i seg selv påvirker valgdeltakelsen kan det hende andre kulturelle og psykologiske faktorer spiller inn. Det er ikke sikkert gevinstene er så store at det er verd å risikere å endre noe som tross alt fungerer godt.

Valgdistrikter

Distriktsstørrelsen er avgjørende for hvor proporsjonal mandatfordelingen blir. Når flere mandater velges fra hvert distrikt blir proporsjonaliteten større. Vi kan spørre oss hvorfor ikke PR-ordninger generelt har større distrikter. Mange er opptatt å bevare en lokal forankring. Distrikter er dessuten en måte å forenkle valg og representasjon på (Monroe 1995: 933). Om hele landet var ett distrikt blir det vanskelig å holde oversikten over kandidatene. Antall mandater i hvert distrikt påvirker hvor mange ekstra stemmer partiene trenger for å vinne ett ekstra mandat (Blais og Lago 2009: 94). Teorien sier at valgdeltakelsen øker når det er flere mandater å fordele fordi systemet da blir mer proporsjonalt. Komparativ valgforskning har ikke mange konsistente funn å støtte seg til, men når det gjelder distriktsstørrelse er bildet ganske klart (se for eksempel Lijphart 1990: 486).

Vi har konstatert at forholdet mellom stemmer og mandater blir mer proporsjonalt jo flere mandater det velges fra distriktet. Flere studier bekrefter at det er distriktsstørrelse som er viktigst for proporsjonaliteten (Shugart og Taagepera 1989, Lijphart, Selb 2009). Distriktsstrukturen setter rammene for mandatfordelingen. Imidlertid påvirker også utregningsformelen resultatet noe. Lijphart slår fast at når distriktsstørrelsen holdes konstant reduseres forskjellene mellom formlene, men de forsvinner ikke (1990: 488). En mer fullstendig beskrivelse av samspillet må derfor ta hensyn til de nasjonale variasjonene (Selb 2009: 545). Dette blir vår oppgave.

Det totale antallet mandater varierer betydelig fra land til land. Derfor blir distriktsstørrelse ofte behandlet som et gjennomsnitt (Taagepera 1990: 170). For å kunne sammenligne land er det nødvendig å uttrykke variabelen på denne måten. Når det gjelder utregningsformel får denne mest å si når distriktene er middels store. Hvis hele landet er ett distrikt vil mandatfordelingen avvike lite fra stemmetallet uansett. På samme måte kan ikke utregningsformelen gjøre stor forskjell når distriktet har svært få mandater. Sammen med sperregrensen er distriktsstørrelsen også viktig for å holde partier utenfor parlamentet (Gallagher 1992: 485). Hvis gjennomsnittet er fire mandater i hvert distrikt setter dette en effektiv stopper for det femte største, kanskje også det fjerde største partiet. Når vi ser på distriktene hver for seg får vi analysert denne variasjonen.

Ulike hensyn

Det er viktig å ta hensyn til at mandater kan tildeles på flere nivåer. Den korrekte måten å regne ut distriktsstørrelsen avhenger av hva som til sist avgjør mandatfordelingen (Gallagher og Mitchell 2003: 15). Stemmer som ikke får uttelling i distriktene kommer ofte med i en utjevning. Utjevningsmandater skal dempe disproporsjonaliteten som genereres av valgordningen. Disse utgjør likevel en ganske liten andel av det totale antallet mandater. For å minimere avstanden mellom velger og representant bør ikke valgdistriktene være altfor store (Lijphart 2003: ix).

Store distrikter gjør det vanskelig å identifisere hvilken representant man skal holde ansvarlig. Fullstendig proporsjonalitet ville imidlertid, som nevnt, ha gjort den politiske hverdagen svært krevende.

Størrelsen på valgdistriktene varierer innad i landet, og dette får konsekvenser for partisystemet. Med få mandater i distriktet kan bare de aller største ta del i fordelingen. For å sikre et enkelt og proporsjonalt system kunne man med fordel ha slått sammen enkelte distrikter. Da blir faren imidlertid stor for at representanter bare kommer fra urbane områder, og at store deler av elektoratet i periferien underrepresenteres (Farrell 1997: 69). En løsning på dette kunne vært regionale partilister og nasjonal mandatfordeling, men det synes vanskelig å gjennomføre.

Befolkningsstørrelse

Saglie slår fast at størrelsen på kommuner i Norge har en viss betydning for valgdeltakelsen i tre av fire lokalvalg (2009: 176). Storbyene og de mindre kommunene har gjennomgående høyest valgdeltakelse. I kommuner med folketall mellom 20 000 og 60 000 var deltakelsen lavere enn ellers (Saglie 2009: 176). Dette kan tyde på et ikke-lineært forhold mellom befolkningsstørrelse og valgdeltakelse. Når det gjelder land er det likevel de minste som har høyest valgdeltakelse. Selv om materialet til Saglie er på distriktsnivå er det et for tynt grunnlag til å ha en klar forventning om sammenhengen med valgdeltakelse. Da virker det mer rimelig å tro at forholdet mellom befolkningsstørrelse og valgdeltakelse er omvendt proporsjonalt. Dette er i alle fall utgangspunktet for analysen. Denne hypotesen er uansett ikke blant de mest sentrale i litteraturen. Likevel er det greit å ha kontrollert for variabelen.

Taktisk stemmegivning

Valgordningen kan gjøre at noen stemmer annerledes enn de normalt ville ha gjort.

Slike mekanismer kan påvirke valgdeltakelsen i stor grad. Omstendigheter rundt bestemte valg kan føre til at mange stemmer på et annet parti enn førstevalget. De kan også engasjere flere hjemmesittere. Med andre ord er det ikke lett å vite hvilken retning påvirkningen har. Inntrykket er likevel at taktisk stemmegivning hemmer valgdeltakelsen på lang sikt. Leys og Sartori hevder det blir mer taktisk stemmegivning jo mindre distriktene er (Gshwend 2009: 290). Dette har å gjøre med at færre partier har muligheten til å vinne mandater, og føyer seg inn i rekken av teoretiske forventninger om at valgdeltakelsen øker i takt med distriktsstørrelsen.

Forskningen viser at valgdeltakelsen er høyere i distrikter preget av konkurranse (Blais 2006: 113). Med noen få dominerende partier og kanskje like få mandater er det ingen tvil om resultatet. Grunnen til å dele inn landet i valgdistrikter er representasjon. Imidlertid stemmer man i PR-ordninger mer på partier enn kandidater, så man kan påstå at dette ikke er like sentralt (Katz 1997: 69). Partilistene består av politisk valgbare personer, og representantene får gjerne kritikk hvis de fremmer sitt distrikt. Det forekommer også at listen har kandidater som ikke er bosatt i distriktet. Dessuten finnes det lokale myndigheter som ivaretar de mer spesifikke interessene for området.

Problemstilling

Forskningsfeltet etterlater seg altså et behov for å tilnærme seg distriktsstørrelse på en annen måte. Spørsmålet som virker ubesvart er dette: finnes det en direkte sammenheng mellom størrelsen på enkeltdistrikter og valgdeltakelse? For å svare virker det fornuftig å kun ta for seg PR-systemer. Gitt sammenhengene mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse og distriktsstørrelse og proporsjonalitet, er det plausibelt at svaret på spørsmålet er ja. Hvis dette stemmer, kan revidering av distriktsinndelingen føre til høyere valgdeltakelse. Det har allerede blitt påvist at land som innfører PR mobiliserer flere velgere. Denne analysen skal svare på om større distrikter i eksisterende systemer kan ha noe av den samme effekten. Ved å gjøre en fokusert analyse får vi gode indikasjoner på hvordan samspillet arter seg.

2. Forskningsopplegg og metode

Selb konkluderer med at komparativ valgforskning vil være tjent med å ta hensyn til *valgdistriktene*, ikke bare datasett på landnivå. Nettopp dette er utgangspunktet for vår undersøkelse. Mange studier har sammenlignet valgordninger og samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse. Svært få, om noen, har sett nærmere på hvilken betydning distriktsstørrelse har for valgdeltakelsen direkte. Analysen tester hypotesen om en positiv, lineær sammenheng mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse på to måter. Først analyseres gjennomsnittlig antall mandater for hvert land. Etterpå ser vi på de enkelte distriktene. Det gir et godt grunnlag for å vurdere sammenhengen mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Hvis man kombinerer utregningsformel med distriktsstørrelse ser man at enmannsdistrikter genererer lavere valgdeltakelse enn distrikter med tre til fem mandater (Selb 2009: 528). Selb viser også at i land hvor gjennomsnittlig distriktsstørrelse er større enn fem mandater øker valgdeltakelsen ytterligere.

Temaet for oppgaven er samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse. Da dette handler om tallstørrelser er det naturlig å gjennomføre en kvantitativ studie. Analysen kommer til å bruke eksisterende datakilder og mål. Med første kapittel identifiserte vi likevel et spørsmål som resultatene forhåpentligvis kan gi noen svar på. Forskningen har konkludert med at valgdeltakelsen øker i takt med proporsjonalitet. Videre er det påvist at distriktsstørrelse betyr mest for proporsjonaliteten. For å undersøke en "missing link" må vi først vurdere hvilke enheter som er best egnet for dette. Etterpå ser vi på hvilke variabler som er nødvendige for å svare på problemstillingen.

Til nå vet vi at proporsjonalitet betyr mest for valgdeltakelse innen feltet. I tillegg er det bekreftet at antall mandater i distriktet i stor grad definerer graden av proporsjonalitet. Vi vet også at deltakelsen er høyest i små land, samt at deltakelsen har falt etter 1990. Likevel mangler det analyser av forholdet mellom enkeltdistrikter og valgdeltakelsen direkte. Derfor virker det fornuftig å bygge opp et eget datasett, basert på tilgjengelig valgstatistikk.

I utgangspunktet er det kun to variabler: distriktsstørrelse og valgdeltakelse. For å kunne forklare samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse bedre trengs det imidlertid mer informasjon. Det mest nærliggende er også å beregne *relativ* størrelse på valgdistriktene. På den måten er det mulig å sammenligne distriktsstørrelsen på tvers av land. I tillegg kan vi finne to ulike mål på proporsjonalitet. En fullstendig omtale av variablene følger imidlertid etter at vi har avgrenset materialet.

Valg av enheter: land og distrikter

Valgordninger består ikke bare av hvordan stemmer teller, men hele organiseringen av det representative demokratiet. Det er et sentralt poeng at samfunnet er svært knyttet til sin valgordning. Valg er det mest grunnleggende for alle demokratier, og store deler av det politiske systemet bygger på hvordan dette fungerer. Hvor mange som velger å avgi stemme kommer an på en lang rekke faktorer. Forklaringene i denne oppgaven er stort sett geopolitiske, mens historiske og kulturelle holdes utenfor. Derfor blir det viktig å ha med enheter som er mest mulig like ellers. Tidligere studier har tatt med alle PR-ordninger når de skal undersøke forholdet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse. Dette har gjort det enklere å påvise signifikante sammenhenger. Hvor proporsjonal valgordninger er kommer som nevnt an på mye forskjellig. Derfor lønner det seg å bruke mange enheter som ellers ligner på hverandre.

For å kunne sammenligne valgdeltakelse i PR-ordninger er det lite hensiktsmessig å ta med alle. Det finnes i dag proporsjonal representasjon i de fleste verdensdeler. Selv om valgordningen spres til stadig nye regioner er det i Norden og deler av Europa at systemet fungerer mest stabilt. Disse landene er for lengst konsoliderte demokratier, og valgordningen har fått en sjanse til å påvirke valgdeltakelsen. Latin-Amerika er den andre regionen hvor PR i mer enn et par land. Analyser herfra viser ingen sammenheng mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse, som man gang på gang har funnet i Vest-Europa. Vi kan derfor med fordel konsentrere oss om land fra Vest-Europa.

Liste-PR som valgordning

Vi skal fokusere på størrelsen til enkeltdistrikter. Premisset for analysen er at hver velger har én stemme, samt at det er flere mandater i hvert distrikt. Det finnes tre hovedtyper PR. **Additional member-systemet** kombinerer proporsjonal representasjon med enmannskretser. Ved siden av å stemme på et parti velges også én kandidat fra hvert distrikt¹. Analyser av valgdeltakelse og distriktsstørrelse blir dermed vanskelig. **Single transferable vote** blir noen ganger omtalt som semi-proporsjonalt. Denne varianten tildeler mandater ut fra kvoter og velgernes rangering av partialalternativer. Når førstevalget har fått det antall mandater det kan få, overføres resten av stemmene til andrevalget. Poenget er at de med lavest oppslutning elimineres fra mandatfordelingen etter hvert¹. Disse ordningene baserer seg på proporsjonal representasjon, men lager altså tilleggsregler for mandatfordelingen som forstyrrer mekanismene.

Liste-PR fungerer nesten akkurat slik PR beskrives i litteraturen. Velgerne stemmer på en partiliste i sitt distrikt, og mandatene fordeles på grunnlag av en bestemt utregningsformel. Selve listene kan være åpne for endringer eller ikke, men dette er uvesentlig for analysen. Det er vanlig med noen ekstra mandater regionalt og / eller nasjonalt for å jevne ut noe av disproporsjonaliteten som genereres på distriktsnivå. En slik utjevning utgjør imidlertid ikke et *eget* nivå. Liste-PR er mest brukt av alle PR-ordninger, og den er enklest og mest ren. Vi kan derfor med fordel begrense enhetene til land som bruker denne varianten. Da kan vi analysere distriktsstørrelse og valgdeltakelse mer i dybden enn før.

Tidsrom

Vi har definert kriterier for enhetene når det gjelder valgordning og geografi. Tidsrommet er også en faktor vi må avgrense. Det er vanskelig å få tilgang til valgstatistikk fra før 1970, særlig på distriktsnivå. Befolkningsveksten fra 1945 til 1970 i mange europeiske land førte dessuten til mange endringer i distriktsstrukturen. Perioden fra 1970 til 2010 er på 40 år og tilsvarer omtrent ti valg i hvert land. Dette blir et stort nok datamateriale.

¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Proportional_representation

Siden vi lager kriterier for hvilke enheter som skal være med i analysen er det ikke snakk om et utvalg. Vest-Europa med liste-PR etter 1970 blir mer å regne som en populasjon i seg selv. Det er ikke mulig å generalisere eventuelle funn til et større univers. Poenget med denne oppgaven er å velge ut én bestemt valgordning for å undersøke bestemte mekanismer. Når det er sagt kan det godt hende resultatene vil generere hypoteser som også gjelder andre enheter. Vi kan for eksempel tenke oss at det kan legge føringer på hvordan valgordningen bør utformes i nye demokratier. Hvis det er slik at valgdeltakelsen er høyere i større distrikter bør man vurdere hva dette kommer av. Det er ikke sikkert man oppnår umiddelbare resultater av å slå sammen distrikter. Uansett kan resultatene bidra med ny kunnskap til forskningsfeltet.

Tabell 2.1 Oversikt over landene som inkluderes i analysen

<u>Land</u>	<u>Valgår</u>	<u>Innbyggertall</u>	<u>Distrikter</u>	<u>Mandater</u>
Island	2003 - 2009	0,3 millioner	6	63
Finland	1995 - 2007	5,2 millioner	15	200
Norge	1985 - 2009	4,7 millioner	19	150
Sverige	1973 - 2006	9 millioner	29	310
Danmark	1990 - 2005	5,5 millioner	17	135
Spania	1977 - 2008	40,5 millioner	50	350
Portugal	1979 - 2009	10,7 millioner	20	230

Land utenfor analysen

Det er fire land innenfor kriteriene som ikke tas med. På de neste sidene blir det forklart hvorfor.

Belgia: Grunnen til at Belgia holdes utenfor er at landet praktiserer obligatorisk valgdeltakelse. Dette fører til en av de høyeste oppslutningene i verden (<http://electionresources.org/be>). En slik ordning er i dag svært sjelden. Bakgrunnen for obligatorisk valgdeltakelse er ofte at store grupper er lite integrert i det politiske systemet historisk sett. Ved å gjøre deltakelse i valg obligatorisk søker myndighetene å mobilisere hele elektoratet. I Belgia har de språklige minoritetene hver sin organisering av samfunnet. Parlamentsvalg blir således en viktig arena for å samles om den nasjonale politikken. Obligatorisk valgdeltakelse er med andre ord et politisk spørsmål. Det er svært vanskelig å sammenligne med land som ikke har denne ordningen.

Nederland: Distriktene er her kun til for gjennomføringen av valg. Landet under ett brukes som basis for mandatfordelingen (<http://electionresources.org/nl>). Alle resultatene blir slått sammen når mandatene skal fordeles, og proporsjonaliteten blir dermed en helt annen. Det gir derfor ingen mening å analysere distriktsstørrelse og valgdeltakelse i Nederland. Selve premisset for analysen faller bort. Sperregrenser og utregningsformel er alene om å påvirke proporsjonaliteten. Det er derfor lite meningsfullt å inkludere Nederland i analysen.

Østerrike: Valgordningen i Østerrike er for kompleks til å kunne analysere distriktsstørrelse hensiktsmessig. Store endringer på 70-tallet og 90-tallet gjorde om på både strukturen og antall mandater i parlamentet (<http://electionresources.org/at>). Andre land justerer også hvor mange mandater hvert distrikt velger, men her dreier det seg om større endringer. Det blir vanskelig å analysere når antall mandater varierer så mye. Vi kunne ha brukt distriktene enkeltvis, men også selve distriktsstrukturen har vært gjenstand for stadig revisjon. Antall distrikter er mer enn halvert for å samsvare med de ulike delstatene. I tillegg har det blitt gjeninnført et trenivåsystem av distrikter for å øke proporsjonaliteten. Dette gjør det nærmest umulig å finne et samlet mål på distriktsstørrelse. Utjevningsmandater brukes i mange land, men i Østerrike utgjør disse egne regionale og nasjonale nivåer som blir svært kompliserte å inkorporere i datasettet.

Sveits: Den sveitsiske valgordningen er unik fordi den er det nærmeste vi kommer et direkte demokrati. Innbyggerne kan utfordre enhver lov når de vil, og folkeavstemninger avholdes hyppig. I tillegg er det direkte valg på utøvende myndighet (<http://electionresources.org/ch>). Selve parlamentsvalget organiseres som liste-PR, men de små forholdene gjør det vanskelig å sammenligne med andre land. Enkelte kantoner er så små at det er de facto flertallsvalg. Valgdeltakelsen er svært lav, mye på grunn av den høye frekvensen av lokalvalg og folkeavstemninger. Sammenhengen mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse er derfor sannsynligvis spuriøs. Den lave deltakelsen skyldes mer enn de små distriktene.

Land med i analysen

Da sitter vi igjen med syv land og 157 distrikter totalt: Norden og den iberiske halvøy. Alle disse landene har relativt stabile valgordninger. Selve organiseringen av systemet er også ganske lik, særlig i Skandinavia. Island er et lite land, men likevel moderne og med tette bånd til Norge og Danmark. Alle landene i regionen er rike og moderne. Det kan hende den finske politiske kulturen er noe påvirket av Russland, men systemet ligner mye på resten av Norden ellers. Her i Norge har distriktene (les: periferien) alltid fått særbehandling. Stemmer i Finnmark teller langt mer enn stemmer i Akershus. Dette blir ikke behandlet her, men er greit å være klar over når vi analyserer distriktsstørrelse. Partilandskapet er også veldig likt, i alle fall i Skandinavia. Selv om sosialdemokratiske partier her står sterkere enn ellers er det likevel ikke de store forskjellene fra Spania og Portugal når det gjelder fragmentering.

Spania og Portugal har kort demokratisk historie i forhold til Norden, men fra 70-tallet har det likevel blitt gjennomført frie valg. Begge landene regnes derfor som stabile demokratier i dag. Vi kommer imidlertid ikke bort fra at velstandsnivået er mye lavere enn i Norden. Dette kan som nevnt påvirke valgdeltakelsen. Spania og Portugal er likevel ikke blant de fattigste demokratiene i Europa lenger. Dessuten virker det som om det sivile samfunnet er godt etablert, trass i en nær autoritær fortid. Partipolitikken har fått et godt fundament i befolkningen.

Store land som Spania velger sjelden PR fordi det er viktig å sikre en direkte representasjon av distriktene. De regionale partiene i Spania virker dog sterke nok til å få innflytelse selv med liste-PR.

Datamaterialet

Denne presentasjonen har vist at det er noen forskjeller mellom landene. Likevel ser ikke dette ut til å bety mye for undersøkelsen. Vi skal analysere distriktsstørrelse og valgdeltakelse, så politiske og økonomiske forhold er ikke like relevante som i analyser med land som fokus. På landnivå kan det være uheldig at vi har to grupper. Eventuelle funn kan være preget av de generelle forskjellene. Likevel er distriktene det mest sentrale her. Mange studier opererer kun med land, og er dermed sensitive overfor forskjeller. Ved å analysere enkeltdistrikter får vi tilgang på en helt annen mengde informasjon, og muligheten for å påvise signifikante sammenhenger øker. Variasjonen i distriktsstørrelse er ikke stor, derfor blir det viktig å ha så nøyaktige verdier som mulig. Internettsiden Election Resources (<http://electionresources.org/>) har samlet offisiell valgstatistikk fra de fleste demokratiene i verden. Dette gjør det mulig å hente all informasjon fra samme sted.

Antall enheter på landnivå er kun syv fordi vi analyserer gjennomsnittlig valgdeltakelse. Vi kunne ha valgt å bruke enkeltvalg, men da ville materialet blitt skjevt. For eksempel er det kun tilgjengelig informasjon om tre valg på Island, mens det i Portugal er elleve valg. På distriktsnivå er antall enheter 1311. Når vi skal analysere distrikter, spiller det liten rolle hvilket land det er. Valgordningen fungerer uansett som kontrollvariabel (sperregrense og proporsjonalitet). Når det gjelder de regionale forskjellene er det en fordel at materialet er delt ca. 50-50, om det spiller noen rolle i det hele tatt. Volumet i datamaterialet gjør at spesielle forhold i enkeltvalg og enkeltdistrikter ikke betyr like mye. Særtrekk ved bestemte enheter kan påvirke valgdeltakelsen, men dette vil jevne seg ut. Valgordningen er alltid en viktig faktor.

Variablene

Valgdeltakelse: prosentvis oppslutning blant registrerte velgere.

Dette er avhengig variabel i analysen. Som det kom frem av første kapittel har valgdeltakelsen økt fra 1945 til 1990, mens den har sunket etterpå. Vi benytter oss av datamateriale fra både før og etter. Hva som påvirker valgdeltakelsen er svært komplekst. Derfor nytter det ikke å bruke et årstall for å skille mellom lav og høy valgdeltakelse, i alle fall ikke på tvers av land. Det er valgdeltakelsen i enkeltdistriktene som er mest interessant.

Andelen bortkastete stemmer: andelen stemmer som ikke resulterer i mandat(er).

Denne variabelen illustrerer hvor mange stemmer som "kastes bort". Antall mandater, utregning og sperregrense gjør at bare en viss prosent av stemmene kan gi tellende resultat. Distriktsstørrelsen forteller ikke noe om proporsjonaliteten i seg selv. Det er konsekvensen for andelen stemmer som holdes utenfor som er mekanismen. Vi bruker bortkastete stemmer for å se om dette har noen sammenheng med valgdeltakelse alene. Den kan også brukes som en kontrollvariabel, men da kan det oppstå problemer. Hvor stor andel av stemmene som ikke får uttelling i mandatfordelingen avhenger av mer enn antall mandater. Høye verdier på denne variabelen betyr at det er mange stemmer som "kastes bort".

Distriktsstørrelse: antall mandater i enkeltdistrikter, også som andelen av landets totale.

Hele oppgaven tar utgangspunkt i denne uavhengige variabelen. Det har blitt gjort få direkte analyser av sammenhengen mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Analysen bygger på hypotesen om at større distrikter gir høyere valgdeltakelse. Færre stemmer mister uttelling i mandatfordelingen, og proporsjonaliteten øker. Selv om andre variabler også påvirker proporsjonaliteten er det påvist at antall mandater er viktigst. Vi opererer med distriktsstørrelse på to måter. Den første er som et gjennomsnitt for hvert land. Mer interessant blir det når vi ser på enkeltdistrikter.

Befolkningsstørrelse: antall velgere i distriktet.

Vi kan også kontrollere for om befolkningsstørrelsen har betydning for valgdeltakelsen.

Sperregrense: prosentvis størrelse, kan gjelde distrikts- eller utjevningsmandater.

Det er to elementer i valgordningen som kan brukes for å kontrollere sammenhengen mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. PR-ordninger opererer ofte med en prosentvis oppslutning partier må ha for å vinne mandater. Hele velgergrupper kan på den måten fratas incentivet til å stemme. Samtidig kan partilandskapet bli mer oversiktlig, og forskjellene tydeligere når færre partier kan vinne mandater. Vi er kun opptatt av lokale sperregrenser fordi enkeltdistrikter tildeler langt flere mandater enn den regionale eller nasjonale utjevningen. Problemet med dette er at sperregrensen kan ha en psykologisk effekt uansett. I Norge gjelder den bare for utjevningsmandatene, men er likevel mye omtalt. Det kan være fordi partibarometre i media stort sett formidler den nasjonale oppslutningen.

Proporsjonalitet: basert på forholdet mellom oppslutning og mandater.

Problemstillingen har dette som utgangspunkt. Hele analysen baserer seg på sammenhengen mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse. For hver enhet kan vi regne ut i hvilken grad ordningen gir en proporsjonal mandatfordeling. Høye verdier betyr stor proporsjonalitet.

Effektivt antall partier: målet på effektivt antall partier.

Teorien har antatt at flere partier genererer høyere valgdeltakelse. Mulighetsstrukturen er større når det er flere partier å velge blant. På en annen side kan dette virke forvirrende, og ikke mobiliserende for velgerne. I neste avsnitt ser vi på hvordan proporsjonalitet og effektivt antall partier beregnes.

Operasjonaliseringer

Indeksverdien for proporsjonalitet finner man ved å ta kvadratroten av halve summen av kvadratroten av forskjellene mellom prosentvis oppslutning og mandater for hvert parti (http://en.wikipedia.org/wiki/Gallagher_Index). Dette kalles Least Square Index. Tar man et gjennomsnitt av valgene genereres et samlet mål på proporsjonalitet for de enkelte landene.

Indeksen uttrykker dermed noe av den samme informasjonen vi finner i andre variabler. Likevel gir det et langt bedre mål på proporsjonalitet enn for eksempel en rangering av utregningsformlene fra minst til mest proporsjonal.

$$LSq = \sqrt{\frac{1}{2} \sum_{i=1}^n (V_i - S_i)^2}$$

Antall partier er lik det effektive antallet bare når alle partiene har lik styrke. I alle andre tilfeller er det effektive antallet lavere. Effektivt antall partier er en hyppig operasjonalisering av fragmenteringen av partisystemet². Den innebærer å dele 1 på den kvadrerte andelen stemmer eller mandater for hvert enkelt parti. Formelen ble utarbeidet av Laakso og Taagepera. Det effektive antallet partier ble beregnet både for land og distrikter.

$$N = \frac{1}{\sum_{i=1}^n p_i^2}$$

Analyseverktøy

Vi skal bruke datasettet for å belyse en avhengig variabel (valgdeltakelse) på grunnlag av flere uavhengige variabler (Christophersen 2006: 151). Samtlige variabler er kontinuerlige, og vi har lineære forventninger til dem. Da er det uproblematisk å bruke lineær OLS-regresjon. I tillegg til multippel regresjon skal vi analysere de bivariate sammenhengene. De uavhengige variablene skal inngå samtidig i analysen. Det blir med andre ord simultane analyser (Christophersen 2006: 151). Ingen variabler kan sies å komme først eller sist. Velgerne må ta hensyn til alle elementene i valgordningen samtidig.

² http://en.wikipedia.org/wiki/Effective_number_of_parties

Variablene skal behandles likt. Alle variablene har et naturlig nullpunkt og riktig skalaretning. Det er ikke nødvendig å kode om noen av dem. Her presenteres de statistiske målene.

R²:

Formålet med analysen er å forklare valgdeltakelse ut fra distriktsstørrelse. Det er imidlertid flere elementer på systemnivå som påvirker valgdeltakelsen. Utrekningsformel, sperregrense og antall partier er sentralt. Disse bør derfor inngå i en regresjonsmodell. Vi bruker R² for å se hvor godt variablene forklarer valgdeltakelse. Målet kan tolkes som predikert (statistisk forklart eller felles) varians (Christophersen 2006: 154). Selv om det virker som et mål å ha en så høy forklart varians som mulig er ikke dette avgjørende. Det er signifikansen og styrken på de enkelte regresjonskoeffisientene som er viktig.

Testverdi:

Statistisk signifikans måler hvor stor sannsynlighet det er for at sammenhengen mellom variablene skyldes statistiske tilfeldigheter. Et stort datamateriale reduserer faren for at genuine sammenhenger ikke blir signifikante. F-testen sammenligner systematisk varians med tilfeldig varians (Christophersen 2006: 156). Verdien må deretter sammenlignes med en F-tabell for å avgjøre om koeffisienten er signifikant. For å gjøre det enklere kan vi heller konkludere på grunnlag av p-verdien. Analysen min følger konvensjonen om å sette signifikansnivået til 0,05. Det vil si at det skal være 5 % eller mindre sannsynlighet for at de observerte sammenhengene skyldes tilfeldigheter.

Ustandardisert koeffisient:

Regresjonskoeffisientene forteller hvor mye avhengig variabel endres når en av de uavhengige variablene endres med én skalaenhet, forutsatt at de andre holdes konstante (Christophersen 2006: 157). B-koeffisienten kalles ustandardisert fordi man tolker estimatene i skalaenheter. Dette målet er nyttig for å se hvordan hver enkelt uavhengig variabel endrer den avhengige.

Standardisert koeffisient:

Variablene har imidlertid ofte ulike skalaenheter. Da har det ingen hensikt å sammenligne de ustandardiserte regresjonskoeffisientene. For å sammenligne størrelsen på endringene baseres koeffisienten isteden på standardavvik (Christophersen 2006: 157). Betakoeffisienten uttrykker hvor mange standardavvik den avhengige variabelen endres med når den aktuelle uavhengige endres med ett, forutsatt at de andre holdes konstante.

(Multi)kolinearitet

Multikolinearitet vil si at en uavhengig variabel er en lineær kombinasjon av to eller flere andre uavhengige variabler (Christophersen 2006: 180). Sterk tendens til dette påvirker standardfeilen til regresjonskoeffisientene. Estimatene blir dermed unøyaktige, og det blir vanskelig å påvise signifikante sammenhenger. Vi kan sjekke multikolinearitet på to måter, hvor begge er nødvendige. En uavhengig variabel kan korrelere for mye med én eller flere av de andre. **Korrelasjonsmatrisen** viser alle de bivariate korrelasjonene (R^2). Hvis noen er over 0,70 indikerer det for sterk kolinearitet. En kombinasjon av flere uavhengige variabler kan også skape multikolinearitet selv om bivariate korrelasjoner ikke indikerer kolinearitet (Christophersen 2006: 181). Derfor må vi også beregne **toleranseverdiene** til de uavhengige variablene. Hvis denne er under 0,20 ($1-R^2$) er det vanlig å ta variabelen ut av modellen. Verdiene indikerer altså hvilke variabler som korrelerer med flere av de uavhengige. Da blir det enklere å vurdere hvilke(n) som bør utelates fra analysen.

3. Landanalyse med gjennomsnittlig distriktsstørrelse

Problemstillingen her er hvorvidt det er en direkte sammenheng mellom gjennomsnittlig distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Det er naturlig å starte med land som enheter fordi de aller fleste studier av proporsjonalitet og valgdeltakelse kun opererer på dette nivået (se for eksempel Blais og Dobrzynska 1998 og Klingemann (red.) 2009). I tillegg til distriktsstruktur har både sperregrense og utregningsformel vært sentrale variabler. Analysene har inkludert mange valgordninger, i tillegg til PR-ordninger har også hybrider mellom PR og flertallsvalg vært med. Forskjellene mellom dem har vært brukt som forklaring på sammenhengen mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse. Perspektivet her er annerledes. Denne sammenhengen er kun et utgangspunkt for analysen. Litteraturen anerkjenner at det er begrenset forståelse av *hvorfor* sammenhengen er så sterk. Hypotesen er at større valgdistrikter gir høyere valgdeltakelse. Flere mandater i distriktet betyr at proporsjonaliteten øker. Sperregrense og utregningsformel brukes som kontrollvariabler.

De fleste landene bruker utjevningsmandater for å demme opp for den aggregerte disproporsjonaliteten i valgordningen. En slik praksis kan vanskeliggjøre analysene. Mandatene fordeles på basis av bortkastete stemmer fra alle distriktene. Dette gjør at målene ikke blir helt nøyaktige. Likevel har forskningen påvist en sammenheng mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse *uavhengig* av bruken av utjevningsmandater. Med andre ord utgjør ikke disse noe stort problem for analysen. Det hadde dessuten blitt svært komplekst å ta med grad av utjevning i analysen fordi dette varierer fra valg til valg.

Først skal de ulike landene omtales. Tabellen på neste side gir en deskriptiv presentasjon.

Tabell 3.1 Sentrale kjennetegn ved landene

	Island	Finland	Norge	Sverige	Danmark	Spania	Portugal
Valgdeltakelse i gjennomsnitt	85.47 %	71.92 %	79.92 %	87.56 %	86.35 %	73.94 %	74.91 %
Distriktsstørrelse i gjennomsnitt	16.7 %	6.7 %	5.3 %	3.4 %	5.9 %	2.0 %	5.0 %
Antall partier i gjennomsnitt	4.18	4.87	5.80	3.95	4.84	3.38	3.29
Formell sperregrense	5 %	0 %	0 %	4 %	2 %	3 %	0 %
Proporsjonalitet (Gallagher)	2.68	3.66	3.68	2.07	1.56	7.27	4.62

Island: Det minste av landene i materialet har de største distriktene relativt sett. En slik sammenheng er naturlig fordi parlamentet er lite. Befolkningsstørrelsen fordrer ikke flere hundre mandater for at meningene skal representeres. Grunnlaget for partikonkurranse avhenger av en viss størrelse på distriktene. Dermed blir det usikkert om den høye valgdeltakelsen kan tilskrives distriktsstørrelsen her. Effektivt antall partier ligger på gjennomsnittet selv om Island har den høyeste sperregrensen. Proporsjonaliteten er stor på grunn av store og få distrikter. I tillegg kan et lite samfunn enklere tilpasse seg antallet mandater, og dermed utnytte stemmene bedre.

Finland: Valgdeltakelsen er aller lavest i Finland, og det kan muligens komme av nærheten til den russiske kulturen. En spredt befolkning kan forklare de store valgdistriktene, men valgdeltakelsen er altså lav. Proporsjonaliteten er moderat, men det er ingen formell sperregrense.

Norge: Valgdeltakelsen her er nest lavest i Norden etter Finland. Mange har forsøkt å forklare dette uten å lykkes. Sperregrensen gjelder kun for utjevningsmandatene. Distriktsstørrelsen ligger omtrent på samme nivå som i Sverige og Danmark. Ser vi på effektivt antall partier og den lave proporsjonaliteten kan vi likevel forstå hvorfor valgdeltakelsen er så lav. Partilandskapet er preget av tradisjonelle skillelinjer og har generert en stor partiflora som kanskje er overflødig i dag. I tillegg får distriktene en uforholdsmessig stor representasjon. Dette kan utgjøre et spenningsforhold som virker negativt for valgdeltakelsen i urbane områder.

Sverige: Med høyest valgdeltakelse er Sverige særlig interessant. Vi kan observere at relativ distriktsstørrelse er nest lavest etter Spania. Dette gir en indikasjon på at sammenhengen mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse er svak. Hvert enkelt land er likevel forskjellig, og enkeltobservasjoner kan ikke tillegges for stor vekt. Proporsjonaliteten er nest størst, og effektivt antall partier er lavest i Norden. Dette stemmer godt med forventningene.

Danmark: Selv med en sperregrense på to prosent har Danmark den mest proporsjonale valgordningen blant landene i materialet. Valgdeltakelsen er tett opptil nivået i Sverige, og distriktsstørrelsen er tredje størst (etter Island og Finland). Dette tyder på at teorien om samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse stemmer godt i det danske tilfellet. Vi kan imidlertid ikke avgjøre hva som stemmer best før analysen gjennomføres.

Spania og Portugal: Vi kan kommentere disse to siste landene samlet fordi de ligner mye på hverandre i denne sammenhengen. Begge landene har lav valgdeltakelse og relativt få partier. Det er ikke til å komme utenom at den lave oppslutningen om valg også skyldes økonomi, historie og sosiale forhold. Likevel er valgdistriktene små, særlig i Spania. Proporsjonaliteten her er svært liten, og dette stemmer godt med teorien.

(Multi)kolinearitet blant variablene på landnivå

Denne gjennomgangen har antydnet at flere variabler er knyttet til hverandre. Vi starter derfor med å sette opp en tabell med alle de bivariate korrelasjonene.

Variabelen proporsjonalitet synes for eksempel å være resultat av både utregningsformel, sperregrense og distriktsstørrelse. For denne analysen er de andre målene uproblematisk. Valgdeltakelse og antall partier er her gjennomsnittet av de valgene som er tilgjengelige. Relativ distriktsstørrelse er basert på den nyeste strukturen. Antall mandater er ganske stabilt i alle landene.

Tabell 3.2 Korrelasjonsmatrise blant de uavhengige variablene på landnivå

	Distriktsstørrelse	Proporsjonalitet	Sperregrense	Partier
Distriktsstørrelse	1	-0,39	0,36	0,14
Proporsjonalitet	-0,39	1	-0,19	-0,46
Sperregrense	0,36	-0,19	1	-0,17
Partier	0,14	-0,46	-0,17	1

Ingen av korrelasjonene er over 0,70. Vi kan derfor ta med alle variablene til analysen. Sammenhengen mellom formell sperregrense og proporsjonalitet er ikke på mer enn -0,19. Dette er overraskende når vi vet at sperregrensen brukes for å begrense antall partier i parlamentet. Vi må likevel huske på at det er få enheter. Det er sterkere sammenheng mellom relativ distriktsstørrelse og proporsjonalitet. Korrelasjonen bekrefter kun et matematisk faktum. Flere mandater i distriktet gjør at stemmetallet utnyttes bedre, og dermed at proporsjonaliteten øker. Den sterkeste sammenhengen er mellom effektivt antall partier og proporsjonalitet: -0,46. Med flere partier blir mandatfordelingen mer proporsjonal. Når utregningsformelen gjør at flere partier vinner mandater blir resultatet også mer proporsjonalt. Toleranseverdiene ble også beregnet. De var mellom .68 og .86, altså langt over grensen på .20. Det betyr at det heller ikke er noen problemer med at en uavhengig variabel korrelerer for mye med *flere* av de andre.

Hypoteser for analysen på landnivå

Det er nå på tide å formalisere forventningene vi har til sammenhengene mellom variablene. Litteraturen har formulert noen hypoteser, mens andre er et resultat av egne resonnement. Først skal vi bekrefte noen matematiske relasjoner. Så tester vi selve problemstillingen, og til slutt kontrollvariablene. Vi har gode mål på elementene i samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse. For å kunne følge logikken i analysen best mulig starter vi med proporsjonalitet. Oppgaven har dette som overordnet tema. Hvor proporsjonal valgordningen er ser ut til å påvirke valgdeltakelsen (se for eksempel Blais og Carty 1990). Vi skal teste hvorfor.

Forholdet mellom distriktsstørrelse og proporsjonalitet virker mest solid. Hvis det skal være en direkte sammenheng mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse må dette forholdet være stabilt. Når distriktet består av flere mandater utnyttes stemmetallet bedre. Resultatet blir en mer proporsjonal fordeling. Teorien har konkludert med at distriktsstørrelsen betyr mest for proporsjonaliteten. Selv om målet vi bruker på proporsjonalitet påvirkes av mye, er det rimelig å anta at det er en positiv sammenheng mellom distriktsstørrelse og proporsjonalitet.

H^1 : Jo større distrikter, jo større proporsjonalitet.

H^0 : Det er ingen sammenheng mellom distriktsstørrelse og proporsjonalitet.

Hvordan valgordningen påvirker valgdeltakelsen kommer an på velgernes reaksjoner på de ulike elementene. Derfor finnes det ingen automatiske sammenhenger når valgdeltakelse er avhengig variabel. Det mest systematiske funnet er at høy proporsjonalitet genererer høy valgdeltakelse (se for eksempel Banducci og Karp 1999). Hensynet til proporsjonal representasjon er altså viktigere enn hensynet til styringsdyktighet. Velgerne stemmer oftere når valgordningen gir bedre samsvar mellom stemmetall og mandatfordeling. Dette er spesielt viktig for tilhengere av de minste partiene.

H^2 : Jo større proporsjonalitet, jo høyere valgdeltakelse.

H^0 : Det er ingen sammenheng mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse.

Hovedformålet med oppgaven er å undersøke sammenhengen mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Analysene som finnes bruker nesten alltid proporsjonalitet som uavhengig variabel (Selb 2009). Likevel blir det ofte antydnet at distriktsstørrelse er en selvstendig forklaringsvariabel. Jo større distrikter, jo høyere proporsjonalitet. Og jo høyere proporsjonalitet, jo høyere valgdeltakelse. Det er derfor naturlig å anta at større distrikter gir høyere valgdeltakelse.

H^3 : Jo større distrikter, jo høyere valgdeltakelse.

H^0 : Det er ingen sammenheng mellom relativ distriktsstørrelse og valgdeltakelse.

Teorien har en forventning om at høye formelle sperregrenser hemmer valgdeltakelsen (se for eksempel Lijphart 1990). En slik hypotese forutsetter at velgerne har et klart førstevalg. Moderne demokratier har ofte lavere partiidentifikasjon. Partilandskapet er også mer åpent, og partiene går mer over i hverandre. Mange partier har derfor blitt mer opptatt av konkurransen om velgerne. Man utvider ofte appellen for å vinne oppslutning. På den måten er ikke velgeren like avhengig av at sitt førstevalg kan vinne mandater. Høye formelle sperregrenser trenger derfor ikke å hemme valgdeltakelsen så mye som først antatt. I tillegg kan det gjøre mandatene enda mer attraktive. Likevel dominerer den tradisjonelle antakelsen.

H^4 : Jo høyere formelle sperregrenser, jo lavere valgdeltakelse.

H^0 : Det er ingen sammenheng mellom formell sperregrense og valgdeltakelse.

Den siste hypotesen på landnivå dreier seg om antall partier. Ved siden av sperregrense kan denne variabelen fungere som kontroll av sammenhengen mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Litteraturen har tradisjonelt holdt fast ved antakelsen om at flere partier gir høyere valgdeltakelse. Den enkelte velger har flere valgmuligheter, og dermed større sjanse for å finne et parti som passer med sine preferanser. Nyere studier har funnet noe støtte for dette, men også for at flere partier kan hemme valgdeltakelsen. Det kan virke mer mobiliserende med klare alternativer enn med et spredt partilandskap.

Effektivitet er et viktig element i denne diskusjonen. Antall partier er gjerne omvendt proporsjonal med hvor effektivt systemet fungerer. Hvis velgerne handler ut fra slike hensyn, er den opprinnelige hypotesen feilaktig. Det virker likevel mest fornuftig å bruke den etablerte hypotesen.

H^5 : Jo flere partier, jo høyere valgdeltakelse.

H^0 : Det er ingen sammenheng mellom effektivt antall partier og valgdeltakelse.

Resultater fra analysen med land som enheter

Først analyseres de bivariate sammenhengene med proporsjonalitet og valgdeltakelse som avhengige variabler. Da får vi testet hypotesene hver for seg. I tillegg får vi en indikasjon om styrken. Etterpå kjøres en multippel regresjon med valgdeltakelse som avhengig variabel. På den måten kan vi sammenligne hvor mye de enkelte uavhengige variablene påvirker valgdeltakelsen. Vi er særlig interessert i hvor sterk betakoeffisienten til distriktsstørrelse er. Samlet forklaringskraft vil kunne fortelle hvor mye modellen forklarer som helhet.

La oss starte med sammenhengene mellom relativ distriktsstørrelse, formelle sperregrenser og proporsjonalitet. Tabell 3.3 viser at estimatet til distriktsstørrelse ikke er i tråd med forventningen, men den er ikke signifikant. Dette kan bety at det ikke er noen sammenheng mellom variablene i modellen. Antall enheter er kun syv og tilfeldigheter kan påvirke mye.

Tabell 3.3 Bivariat korrelasjonsanalyse av distriktsstørrelse, sperregrense og proporsjonalitet på landnivå

	Pearsons r	Signifikans
Relativ distriktsstørrelse	-0.39	.384
Formell sperregrense	-0.19	.682

La oss så se på sammenhengene mellom valgdeltakelse og de uavhengige variablene.

Tabell 3.4 Bivariat korrelasjonsanalyse av proporsjonalitet, distriktsstørrelse, sperregrense, antall partier og valgdeltakelse på landnivå

	Pearsons r	Signifikans
Proporsjonalitet	0,77	.043
Relativ distriktsstørrelse	0,33	.470
Formell sperregrense	0,64	.123
Effektivt antall partier	0,18	.707

Korrelasjonen mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse er sterkest og også signifikant. Distriktsstørrelse er ikke signifikant, men estimatet viser en positiv sammenheng som er i tråd med hypotesen i problemstillingen. Effektivt antall partier er heller ikke signifikant. Imidlertid er retningen på sammenhengen positiv, og dette er også i tråd med forventningen. Det mest interessante er likevel at formell sperregrense er positivt relatert til valgdeltakelse. Teorien har hatt en klar forventning om at høye sperregrenser gjør at færre stemmer. Resultatet med disse dataene tyder på at det motsatte kan være tilfellet. Korrelasjonen er ikke langt unna å være signifikant på 10 % nivå. Da kan hypotesen om at velgerne reagerer negativt på mange små partier forklare mer enn det man har trodd til nå.

For å kunne sammenligne påvirkningen til de ulike variablene skal vi nå analysere de samlet.

Tabell 3.5 Multipl regressjonsanalyse av proporsjonalitet, distriktsstørrelse, sperregrense, antall partier og valgdeltakelse på landnivå

	Beta	Signifikans
Proporsjonalitet	-0,76	.158
Relativ distriktsstørrelse	-0,22	.517
Formell sperregrense	0,65	.172
Effektivt antall partier	0,13	.717
R² justert	.65	

Ingen av koeffisientene i tabell 3.5 er signifikante, og forståelsen av samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse mangler fremdeles. Retningen på koeffisienten til alle variablene utenom antall partier er i strid med hypotesen. Vi trenger imidlertid ikke forkaste disse før vi har undersøkt sammenhengene med et rikere datamateriale.

Konklusjon fra analysen med land som enheter

Landnivået klarte ikke svare på problemstillingen. Antall enheter ble altfor få. Vi kunne ha brukt hvert enkelt valg som enhet, men da hadde noen land blitt overrepresentert. Viktigere var det sannsynligvis at vi brukte gjennomsnittlig distriktsstørrelse som uavhengig variabel. Distriktene er ikke like store innen land, og denne informasjonen mistet vi i denne analysen. For å gi en bedre forklaring på hvordan distriktsstørrelsen påvirker valgdeltakelse må vi ta hensyn til dette. Med andre ord bør distrikter være enhetene, ikke land. På den måten baseres ikke estimatene på gjennomsnittlig distriktsstørrelse, men faktiske størrelser. Bare på dette nivået kan man få til grundige analyser. Kanskje finnes det ingen sammenheng mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse, men det virker nødvendig å undersøke det nærmere. Forskningsfeltet trenger et mer avgrenset perspektiv for å kunne svare på hypoteser om de underforståtte sammenhengene i samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse.

4. Analyser med enkeltdistrikter

Problemstillingen i dette kapitlet er hvorvidt det er en direkte sammenheng mellom størrelsen på enkeltdistrikter og valgdeltakelse. Gjennomsnittlig distriktsstørrelse har begrenset verdi når vi vet at antall mandater i distriktet kan variere fra 3 til 56 i samme valg (Portugal 1985). Analysen med distrikter som enheter kan på den måten avdekke sammenhenger som er vanskelige å oppdage på landnivå. Det er også mer fornuftig å analysere distrikter når det er de vi vil forklare variasjoner i valgdeltakelse med. For å forstå variasjonene i distriktsstørrelse bedre skal vi først se nærmere på bakgrunnen for valgdistrikter.

Valgdistrikter

Valgdistriktene har i all hovedsak to funksjoner. De sørger for at den geografiske tilhørigheten til parlamentsmedlemmene er rimelig godt spredt. Et slikt politisk grep gjøres for å hindre maktkonsentrasjon og sikre at representanter fra hele landet kan stå inne for den politikken som blir vedtatt. Periferien har vært viktig å beskytte, særlig i Norden. Historisk står denne sterkt, både kulturelt og politisk. Argumentene handler om at alle regioner skal få i alle fall noen representanter til å tale deres sak. I dag kan det imidlertid være andre typer minoriteter enn utkantstrøk som trenger en forsikring om representasjon. Periferien er ofte tett integrert i samfunnet, mens grupper som er lite inkorporerte i det politiske systemet bor i samme valgdistrikt som grupper med tradisjonelt stor innflytelse. Da blir små valgdistrikter en lite egnet måte å sørge for riktig representasjon. Slikt sett kan man si at argumenter for mange valgdistrikter er mindre holdbare nå. Likevel er det ganske sjelden distrikter slås sammen.

Den andre funksjonen er administrativ. Valgdistriktene er gjerne tradisjonelle geografiske inndelinger. I Norge har vi fylker, mens andre land har tilsvarende enheter. På den måten er det en veldig grei måte å organisere stemmegivningen på.

Ofte tar det lang tid å endre strukturen, selv om man anerkjenner at det finnes en potensiell gevinst i valgdeltakelsen ved å gjøre det. Valgdistrikter er ment å gi en stemme til alle, men resultatet kan bli motsatt. Partier med spredt geografisk oppslutning taper på distriktsinndelingen. Det har vært et poeng at politikere fra hele landet skal bli valgt inn i parlamentet. Dette for ikke å ekskludere viktige interesser. I dag er de politiske systemene imidlertid lite preget av regionale partier. De som blir valgt inn i parlamentet samarbeider med partifeller fra hele landet. Nå er det til og med slik at representantene får kritikk om de favoriserer sitt distrikts interesser for mye.

I tillegg kan de politiske realitetene være annerledes nå enn da valgordningen ble utformet. Likevel kan man argumentere for at distriktene er en god måte å sikre seg at andre interesser blir representert. Består parlamentet for eksempel kun av urbane politikere vil det kunne føre til prioriteringer som ikke er i den beste nasjonale interessen. Et slikt argument fordrer imidlertid at urbane strøk og utkantstrøk *har* forskjellige interesser. Det er ikke sikkert. Uansett er størrelsen på distriktene noe som kan justeres uten å risikere at styrkeforholdet mellom urbane og rurale interesser kommer i ubalanse. Små distrikter fører isolert sett til at de som blir valgt representerer færre. Det er et matematisk faktum. Og med antall distrikter i for eksempel Norge bør det være fullt mulig å slå sammen distrikter uten at de mister sin profil.

Det er ikke bare teoretisk interessant å undersøke forholdet mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Landene kan hente betydelig politisk gevinst ved å slå sammen distrikter hvis hypotesen stemmer. Et hovedkriterium for valgordninger er at det skal være samsvar mellom stemmer og mandater. Det er naturlig å forvente at velgerne reagerer på i hvilken grad dette oppfylles. Selv om det tar tid å merke endringer av valgreformer virker det som om effektene kommer etter hvert. Vi vet at land som har gått over til PR fra flertallsvalg har fått et løft i valgdeltakelsen. Da kan det godt hende at også land som kun slår sammen distrikter ser fordelene av dette, som antydnet i problemstillingen.

Deskriptiv statistikk

Tabell 4.1 Sentrale kjennetegn ved distriktene

N = 1311	Gjennomsnitt	Standardavvik	Minimum	Maksimum
Valgdeltakelse	76.93 %	9.74 %	11 %	94 %
Andelen bortkastete stemmer	12.63 %	9.11 %	0 %	78 %
Relativ distriktsstørrelse	3.89 %	3.57 %	0.5 %	22.6 %
Antall mandater	10	8	1	56
Effektivt antall partier	3.54	0.98	1	6.89
Stemmetall	291 600	375 624	9 905	3 498 842

Denne tabellen gir en oversikt over datamaterialet. Når vi har kjennskap til viktige trekk ved fordelingene blir det enklere å analysere og tolke resultatene. I tillegg er det nyttig å forklare målene nærmere. Antall mandater tas med for å sammenligne estimatene til absolutt og relativ distriktsstørrelse.

Valgdeltakelse

Den avhengige variabelen er enkel å måle. Gjennomsnittet av valgdeltakelsen i distriktene er på litt under 77 %. Dette stemmer godt med hovedinntrykket av valgdeltakelsen i Vest-Europa. Norge og resten av Norden har generelt høyere valgdeltakelse, mens spanske og portugisiske distrikter har lavere. For land er gjennomsnittet akkurat 80 %. Overrepresentasjonen av de nordiske landene forklarer hvorfor dette tallet er høyere enn på distriktsnivå. Valgdeltakelsen avviker i gjennomsnitt med 10 % fra gjennomsnittet. Dette virker også rimelig. Variasjoner mellom land og enkeltdistrikter er store, men flertallet avviker ikke veldig mye fra 67-87 %. Minimumsverdien er svært lav, men vi trenger ikke legge for stor vekt på det. Bare ti distrikter har en valgdeltakelse på under 50 %.

Andelen bortkastete stemmer

Dette er differansen mellom prosentvis oppslutning og antall mandater for hvert parti. Variabelen gir et enkelt mål på proporsjonalitet i distriktene. Poenget er å bekrefte at det er en konsistent sammenheng mellom proporsjonalitet og distriktsstørrelse. Hele analysen baserer seg på dette forholdet. Det kan være forhold i enkeltvalg som fører til at andelen bortkastete stemmer er annerledes enn forventet ut fra antallet mandater. Når vi analyserer mange distrikter vil dette jevne seg ut. Gjennomsnittet er ca. 12,5 % med et standardavvik på litt over 9 %. Det betyr at andelen stemmer som teller med i mandatfordelingen pleier å ligge mellom 79 % og 93 %. Slike tall gir imidlertid ingen mening å kommentere uten å se de i sammenheng med distriktsstørrelse. Verdiene for minimum og maksimum er 0 % og 78 %. Det kommer av at noen distrikter er veldig små, mens andre er veldig store.

Relativ distriktsstørrelse

Analysen kommer primært til å bruke distriktsstørrelse som andelen av landets totale antall mandater. For å svare på problemstillingen trenger vi god informasjon om denne variabelen. Landene har litt over 200 mandater (ikke utjevnings-) i gjennomsnitt. Den relative størrelsen varierer fra 0,5 % til nesten 23 %. Variasjonen gir gode forutsetninger for å studere sammenhengen mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Gjennomsnittet er på ca. 3,9 %, med et standardavvik på litt over 3,5 %. Hvert distrikt består i gjennomsnitt av ti mandater.

Effektivt antall partier

Forskningsfeltet har til nå ikke gitt et entydig svar på hvordan antall partier påvirker valgdeltakelsen. På distriktsnivå får vi tilgang til et langt større datamateriale. Valgordningene er generelt relativt like. Likevel definerer antallet mandater, formell sperregrense og utregningsformel i stor grad mulighetsstrukturen til partier med ambisjoner om å vinne mandater i parlamentet. I sum gjør dette at antall partier varierer mye, både på tvers av land og distrikter. Gjennomsnittet for distriktene er litt over 3,5 partier, og standardavviket er så vidt under 1. Noen få ganger får et parti alle stemmene. Det kan skje når et homogent elektorat kombineres med små distrikter.

Stemmetall er en operasjonalisering av variabelen befolkningsstørrelse.

(Multi)kolinearitet blant variablene på distriktsnivå

Selv om variablene gir informasjon om distriktene på hver sin måte virker det som om de er knyttet til hverandre. For å vurdere dette beregner vi de bivariate korrelasjonene og toleranseverdiene til hver enkelt variabel. Dette gir svar på hvilke variabler vi kan analysere sammen etterpå.

Tabell 4.2 Korrelasjonsmatrise blant de uavhengige variablene på distriktsnivå

	Distriktsstørrelse	Andelen bortkastet	Antall partier	Befolkning
Distriktsstørrelse	1	-0,36	0,06	0,23
Andelen bortkastet	-0,36	1	0,33	0,36
Antall partier	0,33	0,06	1	-0,11
Befolkning	0,36	-0,23	-0,11	1

Det er ingen korrelasjoner som er for sterke til at vi må utelate en variabel. Toleranseverdiene er mellom .644 og .832. Sammenhengen mellom distriktsstørrelse, befolkningsstørrelse og andelen bortkastete stemmer er 0,36. Den er sterkest blant de uavhengige variablene, men utgjør ikke noe problem for analysen. Imidlertid gjør den oss oppmerksom på en viktig sammenheng. Hvor stor del av mandatene som velges i distriktet og befolkningsstørrelse henger logisk sammen. Når disse variablene likevel ikke er sterkere korrelert tyder det på at distriktsstørrelse og befolkningsstørrelse er to separate elementer. Dette gir næring til argumentet om at distriktsstrukturen ikke bare gjenspeiler demografi, men er et resultat av flere faktorer. Det faktum at ingen kan si hvilke disse er gjør analysen enda mer aktuell.

La oss nå sette opp de forventningene vi har til variablene. Analysen med land som enheter ga et grunnlag for å forstå samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse, men viste samtidig at det er nødvendig å gå ned på et lavere nivå av enheter for å kunne konkludere. Sammenhengen mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse var den eneste som slo signifikant ut på landnivå. I regresjonsanalysen ble imidlertid ingen av estimatene signifikante. Dette kommer sannsynligvis av få antall enheter, samt at flere av variablene måler noe av det samme.

Hypoteser om sammenhenger på distriktsnivå

Først skal vi bekrefte noen sentrale antakelser i teorien. Forskningen har konkludert med at distriktsstørrelse betyr mest for proporsjonaliteten (se for eksempel Gallagher 1992). Et større antall mandater gjør at stemmetallet utnyttes bedre. Koeffisienten til denne variabelen var ikke signifikant på landnivå. Dette er trolig fordi vi brukte gjennomsnittlig distriktsstørrelse. Når vi analyserer enkeltdistrikter øker variasjonen i datamaterialet betraktelig. Det gjør at vi enklere kan påvise eventuelle sammenhenger.

H^1 : Jo større distrikter, jo større proporsjonalitet.

H^0 : Det er ingen sammenheng mellom distriktsstørrelse og proporsjonalitet.

Den andre sammenhengen oppgaven bygger på er mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse. Resultatet av den bivariate analysen på landnivå var signifikant. Derfor er det ikke nødvendig å gjenta denne analysen på distriktsnivå.

For å svare på problemstillingen ser vi først på andelen bortkastete stemmer. Dette er en variabel som uttrykker hvor mye av stemmetallet som ikke resulterer i mandater. Både utregningsformel, sperregrense og distriktsstørrelse påvirker denne andelen. Variabelen gir derfor uttrykk for noe mer enn distriktsstørrelsen. Det kan hende distrikter av ulik størrelse genererer samme andel bortkastete stemmer.

Hvor mange stemmer som ikke teller med i mandatfordelingen er et resultat av hvordan folk *har* stemt, og ikke noe man kan ta med i vurderingen om man skal stemme eller ikke. Likevel kan variabelen være nyttig for å belyse problemstillingen.

H^2 : Jo flere bortkastete stemmer, jo lavere valgdeltakelse.

H^0 : Det er ingen sammenheng mellom andelen bortkastete stemmer og valgdeltakelse.

Det mest interessante for oss er distriktsstørrelsen. Resultatene fra analysen på landnivå var ikke signifikante. I tillegg var ikke retningen entydig. På distriktsnivå får vi analysert størrelsen på *enkelt*distrikter. Hypotesen er fremdeles at flere mandater i distriktet gir høyere valgdeltakelse.

H^3 : Jo større distrikter, jo høyere valgdeltakelse.

H^0 : Det er ingen sammenheng mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse.

Vi skal kontrollere for tre ulike variabler i forbindelse med valgordningen. Den mest typiske er sperregrense. I denne sammenhengen er det en vanskelig variabel fordi flere land kun har sperregrense for utjevningsmandater. Disse blir ikke tatt med i datasettet, men kan ofte ha samme effekt på velgerne som nasjonale sperregrenser. Det er vanskelig å skille de fra hverandre når det er den nasjonale mandatfordelingen som får aller mest oppmerksomhet. Det blir imidlertid mest korrekt å kun forholde seg til sperregrensene på distriktsnivå. Teorien argumenterer for at lave sperregrenser gir høyere valgdeltakelse fordi flere partier oppnår representasjon i parlamentet (se for eksempel Banducci og Karp 1999). Muligheten for å vinne mandater er da mer reell, også for små partier. Flere velgere får dermed incentiv til å stemme.

H^4 : Jo høyere formelle sperregrenser, jo lavere valgdeltakelse.

H^0 : Det er ingen sammenheng mellom formell sperregrense og valgdeltakelse.

Studier av antall partier har funnet at mange partier både fremmer og hemmer valgdeltakelsen (Blais og Aarts 2006). Mange valgmuligheter er mobiliserende. Samtidig kan mange partier gjøre politikken ineffektiv og konfliktfylt. Ny empiri har gitt slike hypoteser støtte. Litteraturen gir uansett inntrykk av et noe uavklart forhold til sammenhengen mellom antall partier og valgdeltakelse. Analysen på landnivå ga ikke et signifikant resultat, men tydet på at flere partier gir høyere valgdeltakelse. Det virker derfor naturlig å formulere den tradisjonelle antakelsen som hypotese.

H^5 : Jo flere partier, jo høyere valgdeltakelse.

H^0 : Det er ingen sammenheng mellom effektivt antall partier og valgdeltakelse.

Det er også knyttet usikkerhet til befolkningsstørrelsevariabelen. Umiddelbart skulle man tro at korrelasjonen med distriktsstørrelse var svært høy. Det velges alltid flere representanter når det bor flere i distriktet. Sammenhengen er likevel ikke større enn 0,36. Når vi bruker antall mandater er korrelasjonen imidlertid nesten dobbelt så sterk. Befolkningsstørrelse og distriktsstørrelse er likevel to ulike elementer.

Saglie (2009) viste, i studien av norske lokalvalg, at valgdeltakelsen var høyest i middels store kommuner. Det ble altså antydnet en kurvelineær sammenheng mellom befolkningsstørrelse og valgdeltakelse. Flere analyser på landnivå (se for eksempel Blais 2006) har imidlertid konkludert med at valgdeltakelsen er høyest i små land. Vi har altså to motstridende hypoteser i litteraturen. Siden denne analysen er på distriksnivå er det kanskje mest naturlig å bruke funnet på dette nivået som utgangspunkt for hypotesen. Likevel er dette basert på lokalvalg og ikke parlamentsvalg. Selv om datamaterialet på landnivå ikke tar hensyn til enkelt-distrikter er det mer rimelig å bruke dette som utgangspunkt. Det synes å være en forskjell mellom lokalvalg og parlamentsvalg. I lokalvalg avhenger valgdeltakelsen av saker som engasjerer der og da. Når sakene er av nasjonal og langvarig karakter kan små distrikter dra fordel av høy integrasjon i lokalsamfunnet.

H^6 : Jo større befolkning, jo lavere valgdeltakelse.

H^0 : Det er ingen sammenheng mellom befolkningsstørrelse og valgdeltakelse.

Resultater fra analysene med distrikter som enheter

Vi begynner med å analysere sammenhengen mellom distriktsstørrelse og proporsjonalitet. Dette gjør vi for å bekrefte en sentral forutsetning ved analysen. Etterpå ser vi på de bivariate korrelasjonene med valgdeltakelse før multiple regresjoner sammenligner påvirkningen de ulike variablene har.

Pearsons r mellom distriktsstørrelse og proporsjonalitet er 0,27 og signifikant på 1 % nivå. Det betyr at hypotesen er styrket. Vi har fått bekreftet at det er en sammenheng mellom antall mandater i distriktet og proporsjonaliteten på landnivå. Siden utregningsformel og sperregrense også påvirker proporsjonaliteten er styrken omtrent som forventet. Korrelasjonen mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse er 0,59 og signifikant på 1 % nivå.

Det er altså en sterk sammenheng mellom proporsjonalitet på landnivå og valgdeltakelse i enkeltdistrikter. Nå skal vi undersøke dette mer i detalj.

Tabell 4.3 Bivariat korrelasjonsanalyse av bortkastete stemmer, distriktsstørrelse, sperregrense, antall partier, befolkningsstørrelse og valgdeltakelse på distriktsnivå

	Pearsons r	Signifikans
Andelen bortkastete stemmer	-0,20	.000
Relativ distriktsstørrelse	0,12	.000
Formell sperregrense	0,45	.000
Effektivt antall partier	0,17	.000
Befolkningsstørrelse	-0,06	.028

Samtlige korrelasjoner, bortsett fra befolkningsstørrelse, er signifikante på 1 % nivå. Denne korrelasjonen er imidlertid signifikant på 5 % nivå, og kan tolkes på lik linje med de andre.

Tabell 4.3 viser en positiv sammenheng mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Også andelen bortkastete stemmer, relativ distriktsstørrelse og befolkningsstørrelse har korrelasjoner i tråd med forventningen. Større distrikter og færre bortkastete stemmer fører til høyere valgdeltakelse. Korrelasjonen til distriktsstørrelse er noe lavere enn til andelen bortkastete stemmer. Dette tyder på at hvor stort distriktet er uttrykker mer enn bare proporsjonalitet. Hvis det stemmer at flere velgere i distriktet fører til lavere valgdeltakelse kan det forklare hvorfor andelen bortkastete stemmer har en sterkere sammenheng med valgdeltakelse enn distriktsstørrelse.

Sperregrense og antall partier har begge positive korrelasjoner med valgdeltakelse. Hypotesen om at flere partier fører til høyere valgdeltakelse er styrket: Pearsons r mellom disse er 0,17. Dette er ikke en veldig sterk sammenheng, men likevel tilstrekkelig for å redusere usikkerheten knyttet til retningen. Basert på distriktene ser det ut til at flere partier øker valgdeltakelsen. Den positive sammenhengen mellom sperregrense og valgdeltakelse er svært overraskende. I tillegg er den klart sterkest. Pearsons r er 0,45. Den antyder at høyere sperregrenser fører til høyere valgdeltakelse. Mulige forklaringer på dette overraskende funnet omtales litt senere.

Multipel regresjon

Når vi analyserer variablene sammen, får vi svar på hvor mye hver enkelt bidrar med for å forklare variasjonen i valgdeltakelse. Dermed blir det mulig å vurdere hvilke som er mest relevante. I tillegg kan vi analysere modeller med ulike kombinasjoner av variabler for å få et så riktig bilde av samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse som mulig. Selv om det ikke er noen problemer med multikolinearitet henger noen av variablene sammen teoretisk. For å bygge opp analysen deretter blir det først gjort rede for de ulike modellene. Etterpå skal resultatene presenteres og tolkes.

Stegvis analyse

Distriktsstørrelse er ikke den eneste variabelen som påvirker valgdeltakelsen. Innenfor forskningsfeltet har sperregrense og utregningsformel vært mest sentralt, og størrelsen på distriktene har ofte kun blitt analysert som et landsgjennomsnitt. Ved å gjennomføre en analyse på distriktsnivå med disse variablene kan forskningsfeltet utvides. For å kunne avdekke den underforståtte sammenhengen mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse må vi først vurdere hvilke variabler som best uttrykker proporsjonalitet. På landnivå har vi funnet et samlet mål (Gallagher-indeksen), men dette sier ingenting om proporsjonaliteten i enkeltdistrikter. Proporsjonalitet er sammensatt og et resultat av flere ulike faktorer. Både sperregrense, utregningsformel og distriktsstørrelse er med å avgjøre hvor proporsjonalt forholdet mellom stemmer og mandater blir.

I denne analysen bruker vi andelen bortkastete stemmer som et mål på proporsjonalitet. Dette gjør det mulig for velgerne å forholde seg til graden av proporsjonalitet i distriktet. Hvor mye av stemmetallet som ikke fører til mandater fremstår som en tydelig output av valgordningen. Selv om dette målet er tydeligere enn Gallagher-indeksen unngår vi ikke problemet med at noe av den samme informasjonen inngår i flere variabler. Dette handler om distriktsstørrelse, andelen bortkastete stemmer og befolkningsstørrelse.

Korrelasjonsmatrisen (se tabell 8 på side 41) viste at det ikke er for sterke korrelasjoner mellom de nevnte variablene. Likevel henger de sammen i teorien, og det kan lønne seg å gjøre separate regresjonsanalyser. Distriktsstørrelse er den sentrale uavhengige variabelen, og inngår derfor i alle modellene. Kontrollvariablene sperregrense og antall partier inngår også i alle. Hvert distrikt skal i utgangspunktet velge et antall mandater som står i forhold til hvor mange velgere som bor der. Dette prinsippet ligger bak hele forståelsen av distriktsstørrelse som variabel, og det virker fornuftig å ta hensyn til at de to variablene henger sammen. Derfor utelates befolkningsstørrelse fra modellen i første omgang.

Fra tidligere vet vi at distriktsstørrelse har mye å si for proporsjonaliteten. Derfor vil også andelen bortkastete stemmer og distriktsstørrelse være knyttet til hverandre. For å løse dette kan vi analysere distriktsstørrelse uten at andelen bortkastete stemmer inngår.

Tabell 4.4 Multippel regresjonsanalyse av distriktsstørrelse, sperregrense, antall partier, bortkastete stemmer og valgdeltakelse på distriktsnivå

	Modell 1	Modell 2
Distriktsstørrelse	0,005 ***	0,003 ***
Formell sperregrense	0,034 ***	0,033 ***
Effektivt antall partier	0,002	0,006 **
Andelen bortkastete stemmer		-0,002 ***
R² justert	.29	.31

** Koeffisienten er signifikant på 5 % nivå *** Koeffisienten er signifikant på 1 % nivå

Modell 1 analyserer påvirkningen til distriktsstørrelse alene, kontrollert for sperregrense og antall partier. Her får vi en indikasjon på at antall mandater betyr noe for valgdeltakelsen uten at vi har med et mål på proporsjonalitet. Nettopp dette er også formålet til oppgaven. Korrelasjonen mellom distriktsstørrelse og andelen bortkastete stemmer er 0,36, og fordrer at vi også undersøker hva som skjer når vi inkluderer begge variablene (modell 2). Hvor mange mandater det er å fordele setter rammen for hvordan stemmetallet kan utnyttes. Det er derfor rimelig å tro at samlet forklaringskraft til de to variablene nesten er identisk med forklaringskraften i den forrige modellen.

Vi observerer også at forklaringskraften øker minimalt når andelen bortkastete stemmer inkluderes i modellen. Det bekrefter at distriktsstørrelse i stor grad avgjør hvor mye av stemmetallet som ikke resulterer i mandater. Forskjellene mellom koeffisientene er små, så det viktigste blir å se på retningen. Tabellen gjengir de ustandardiserte koeffisientene for å sammenligne styrken på tvers av modellene. Alle koeffisientene, bortsett fra antall partier i modell 1, er signifikante. Hypotesen til antall partier var ganske usikker. Derfor er det ikke uventet at modellen ikke gir et entydig svar på sammenhengen mellom antall partier og valgdeltakelse.

Estimatene til distriktsstørrelse og andelen bortkastete stemmer er i tråd med forventningene. Færre bortkastete stemmer og større distrikter gir høyere valgdeltakelse.

Det betyr at vi har funnet empiri som støtter de underforståtte sammenhengene mellom distriktsstørrelse og proporsjonalitet på distriktsnivå og valgdeltakelse. Det gir liten mening å tolke styrken på sammenhengene her fordi vi bruker ustandardiserte koeffisienter. Vi ser imidlertid at samlet påvirkningskraft til distriktsstørrelse/andelen bortkastete stemmer og distriktsstørrelse alene er tilnærmet lik. Det forsterker inntrykket av at de to variablene henger nært sammen når det gjelder forholdet til valgdeltakelse. Om vi erstatter relativ distriktsstørrelse med absolutt endrer ikke estimatet seg nevneverdig.

Inkluderes befolkningsstørrelse er koeffisienten nesten 0 på grunn av den store skalaen. Likevel er retningen positiv, noe som indikerer at flere innbyggere i distriktet gir høyere valgdeltakelse, kontrollert for de andre uavhengige variablene. Estimatenes var signifikante. Dette er overraskende, når tidligere analyser har vist at valgdeltakelsen er høyest i små land og at valgdeltakelsen er lavest i middels store distrikter i lokalvalg (jfr. Saglie for Norge).

Forklaringen kan være at distrikter med mange innbyggere ofte er byer og andre urbane områder hvor utdanningsnivået er høyt og nærheten til politiske beslutningsprosesser større enn ellers. Imidlertid var den bivariate korrelasjonen negativ, så når vi kun analyserer sammenhengen mellom befolkningsstørrelse og valgdeltakelse er retningen som forventet.

Det mest overraskende med denne analysen er likevel den positive sammenhengen mellom sperregrense og valgdeltakelse. Et slikt funn er svært merkelig når vi vet at det er en konsistent sammenheng mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse. Høye sperregrenser har, sammen med lav distriktsstørrelse, effekten av å *redusere* proporsjonaliteten (Lijphart 1994). Det faktum at variabelen er på landnivå er sannsynligvis nøkkelen til å forstå resultatet. Generelt kan estimatene bli upresise når man opererer med variabler på ulike nivåer i samme analyse. Med det lave antallet enheter på landnivå forsterkes dette.

For å undersøke om det likevel kan være variabelen eller datamaterialet som gjør utslaget kan vi se om det har noen effekt å utelate distriktene fra gitte land. Norge har kun sperregrense for utjevningsmandater. Inkluderes denne sperregrensen i datasettet fører det til minimal endring i koeffisientene. Det spiller dermed liten rolle om alle typer sperregrense tas inn i datasettet.

Neste steg var å kun ta med distriktene i land med en sperregrense på distriktsnivå. Dette førte til at koeffisientene sank noe, men det er fremdeles en positiv sammenheng.

Mer plausibelt er det likevel å tro at dette funnet skyldes systematiske forskjeller mellom landene i datamaterialet. De nordiske landene er mer (økonomisk) avanserte enn Spania og Portugal. Også fordi Portugal ikke har noen sperregrense, og Spania har en relativ lav (3 %), er det en rimelig antakelse at sammenhengen i stor grad er spuriøs. Dette viser seg imidlertid å være feil. Når datasettet kun inneholder distrikter fra de nordiske landene blir sammenhengen faktisk bare enda sterkere.

Det kan selvfølgelig hende at det faktisk *er* en positiv sammenheng mellom sperregrense og valgdeltakelse. I så fall skiller resultatene i denne analysen seg markant fra eksisterende forskning. Siden oppgaven kun har brukt offisiell valgstatistikk fra etablerte demokratier er det mer nærliggende å tro at resultatene skyldes forhold vi fremdeles ikke har tatt hensyn til.

Sammenhengen bygger på svært få observasjoner, og alle distriktene har samme verdi på variabelen. Hovedgrunnen til at den observerte sammenhengen mellom sperregrense og valgdeltakelse er positiv er nok derfor at vi ikke kan beregne egne sperregrenser for distriktene. De andre variablene gir informasjon som er spesifikk for distriktet. Formelle sperregrenser omtales ofte mot slutten av valgkampen hvis et etablert parti står i fare for ikke å komme inn i parlamentet. Den har begrenset interesse i enkeltdistrikter, særlig i distrikter med få mandater. Hvis partier i praksis må oppnå eksempelvis minst 10 % oppslutning for å ta del i mandatfordelingen, betyr det svært lite at den formelle sperregrensen ikke er på mer enn 5 %. Forhold i enkeltdistrikter kan med andre ord gjøre sperregrensen ubetydelig, eller den implisitte langt høyere enn hva den formelle er.

For å oppsummere analysen med distrikter kan vi slå fast at de viktigste sammenhengene er bekreftet, men at det fremdeles er usikkerhet knyttet til samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse. Selv om proporsjonaliteten og valgdeltakelsen øker med større distrikter, gjør befolkningsstørrelse og spesielt formell sperregrense det vanskelig å gi et entydig svar på problemstillingen. For å kunne gjøre det virker det lurt å ta et skritt tilbake og se på hva som var utgangspunktet for oppgaven.

5. Konklusjon

Formålet med denne oppgaven var å finne ut av om det er en direkte sammenheng mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Eksisterende studier konkluderer både med at større proporsjonalitet gir høyere valgdeltakelse *og* at større distrikter gir høyere proporsjonalitet. Svært få har tatt for seg den direkte sammenhengen som ligger underforstått i dette samspillet. I tillegg har det vært en klar tendens til å neglisjere distriktsstørrelse som selvstendig forklaringsvariabel. Grunnen er at distriktsstørrelse stort sett har blitt analysert som et gjennomsnitt for å sammenligne land (Taagepera 1990: 170). Foreliggende datasett har dermed i liten grad utnyttet variasjonen i distriktsstørrelse innenfor landene.

De to foregående kapitlene har fulgt normen med å analysere distriktsstørrelse sammen med andre variabler. Resultatene har gitt et blandet inntrykk av sammenhengene vi søkte å avdekke. På landnivå var kun den bivariate korrelasjonen mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse signifikant. Vi fikk altså bekreftet at premisset for analysen var på plass, men heller ikke noe mer. Analysene på distriktsnivå genererte mange signifikante estimer. Problemet her var at vi ikke fikk en klar formening om styrken på samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse.

Grunnen til dette var at vi opererte med flere ulike variabler for å uttrykke noe av den samme informasjonen. Umiddelbart kan dette virke unødvendig og forvirrende. Likevel var det gjennom dette vi fikk analysert og drøftet mange av de begrepene som brukes om hverandre i litteraturen. I sentrum for alt dette står proporsjonalitet. Hvordan man skal uttrykke denne variabelen når vi også analyserer distriktsstørrelse står fremdeles ubesvart. Faktum er at det er umulig å skille de to fullstendig. Proporsjonalitet vil alltid avhenge blant annet av hvor mange mandater hvert enkelt distrikt velger. Analysene bekreftet hypotesene våre når det gjelder sammenhengene mellom proporsjonalitet (som andelen bortkastete stemmer), distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Imidlertid kan vi ikke konkludere om den direkte sammenhengen før vi går tilbake til utgangspunktet.

Poenget var å bruke distrikter som enheter, og på den måten analysere hva størrelsen på *enkeltdistrikter* betyr for valgdeltakelsen. Tidligere studier har vist at valgdeltakelsen øker i takt med *gjennomsnittlig* distriktsstørrelse. Disse analysene opererer også med flere andre variabler for å kunne forklare mer av variasjonen i valgdeltakelse. Isolert sett er det best å inkludere flere variabler enn vi gjør her. Når formålet er å drøfte et bestemt begrep som proporsjonalitet blir imidlertid premissene annerledes. Da var det mer hensiktsmessig å fordype seg i dette.

For å svare tilfredsstillende på problemstillingen trenger vi informasjon om distriktsstørrelse, valgdeltakelse og proporsjonalitet på distriktsnivå. Det vi har gjort til nå er å bruke enten proporsjonalitet på landsbasis eller andelen bortkastete stemmer i enkeltdistrikter som mål på proporsjonalitet. Problemet med den siste løsningen er at det blir et ganske unøyaktig mål. Ved å ta hensyn til forholdet mellom stemmer og mandater for hvert enkelt parti får vi et bedre inntrykk av proporsjonaliteten enn ved kun å legge sammen oppslutningen til partier som ikke får mandater (andelen bortkastete stemmer). Derfor ble det også beregnet proporsjonalitet (verdi på Gallagher-indeksen) for hvert enkelt distrikt.

Tabell 5.1 Regresjonsanalyse av distriktsstørrelse, proporsjonalitet og valgdeltakelse på distriktsnivå

	Modell 1	Modell 2
Distriktsstørrelse	0,003 ***	0,001
Proporsjonalitet		0,003 ***
R² justert	.01	.03

*** Koeffisienten er signifikant på 1 % nivå

Denne tabellen gjengir de ustandardiserte koeffisientene og forklaringskraften til én bivariat og én multippel regresjon. Modell 1 viser den direkte sammenhengen mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Estimaten er signifikant og positivt i tråd med forventningen. Når proporsjonalitet for enkeltdistriktene inkluderes (modell 2) blir ikke distriktsstørrelse lenger signifikant. Forklaringskraften blir imidlertid tredoblet, sannsynligvis fordi proporsjonalitet inneholder mer informasjon enn distriktsstørrelse alene.

Det faktum at distriktsstørrelse ikke er signifikant når den analyseres sammen med proporsjonalitet betyr ikke at det ikke er en direkte sammenheng mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Som drøftet flere ganger i løpet av oppgaven uttrykker proporsjonalitet *i alle fall* den variasjonen som finnes i variabelen distriktsstørrelse. Derfor kan man regne med at kun en av dem er signifikant samtidig. Med denne analysen har vi likevel fått bekreftet at det også blant enkeltdistrikter er en positiv sammenheng mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse. Selv om utregningsformel og sperregrense får mest oppmerksomhet nasjonalt er det altså en klar sammenheng også på distriktsnivå når vi bruker det etablerte målet på proporsjonalitet (Gallagher-indeksen).

Vi kan altså konkludere med at det *finnes* en direkte sammenheng mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Proporsjonalitet, og ikke distriktsstørrelse, er signifikant når variabelen inkluderes i modellen. Likevel har altså distriktsstørrelse en plass i samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse. Utvidelser eller sammenslåing av distrikter *kan* dermed være et alternativ hvis man ønsker å reformere valgordningen for å øke valgdeltakelsen. Dette må imidlertid være del av en helhetlig drøfting om proporsjonalitet, distriktsstrukturen og valgordningen generelt. Når vi analyserer hele samspillet får vi også en bedre forståelse av helheten i dette.

Tabell 5.2 Bivariat korrelasjonsanalyse av samspillet mellom proporsjonalitet, distriktsstørrelse og valgdeltakelse på distriktsnivå

		Proporsjonalitet	
	0,46 ***		0,19 ***
Distriktsstørrelse		0,12 ***	Valgdeltakelse

Denne tabellen gir en intuitiv oversikt over samspillet mellom proporsjonalitet, distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Alle korrelasjonene er signifikante på 1 % nivå. Den sterkeste korrelasjonen er mellom distriktsstørrelse og proporsjonalitet. Nesten 0,5 betyr at proporsjonaliteten i distriktene påvirkes sterkt av antallet mandater i hvert distrikt.

Igjen tyder det altså på at mekanismene i samspillet er sterke på distriktsnivå. Korrelasjonen mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse er 0,19. Når vi har i bakhodet at det er svært mange faktorer som påvirker oppslutningen om valg er denne korrelasjonen ganske stor. Proporsjonalitet er med andre ord en sentral forklaringsvariabel. Det er dessuten tydelig at det er en direkte sammenheng mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Mellom disse variablene er korrelasjonen 0,12.

Vi har nå fått bekreftet at det er signifikante korrelasjoner i samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse på distriktsnivå. Størrelsen på distriktene er en sentral del av dette, og bekrefter antakelsen i problemstillingen. Flere mandater i distriktet gjør at valgordningen generer bedre samsvar mellom stemmer og mandater. Dette fører i sin tur til at valgdeltakelsen øker. I tillegg til dette har vi altså sett at distriktsstørrelsen påvirker valgdeltakelsen direkte. Flere mandater i distriktet gjør at flere bruker stemmeretten. Den relativt sterke korrelasjonen mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse forteller oss at representasjon er langt viktigere enn styringsdyktighet for velgerne (på valgdagen).

Gjennom disse analysene har vi fått ryddet opp i underforståtte sammenhenger. Vi har også tydeliggjort at det er vanskelig å analysere variabler på to ulike nivåer samtidig. Studier av proporsjonalitet og valgdeltakelse har stort sett benyttet seg av nasjonale variabler. Vår undersøkelse konkluderer med at disse er problematiske som forklaringsvariabler og gir begrenset innsikt i variasjonen innen land og tilsvarende valgordninger. Vi har demonstrert at forklaringskraften til distriktsstørrelse er stor, men at denne har blitt utnyttet i svært begrenset grad til nå.

Dette viser at eksisterende studier systematisk har undervurdert betydningen av distriktsstørrelse ved kun å gjøre analyser på landnivå. Implikasjonen av dette er at forskningsfeltet har mistet verdifull informasjon. Resultatene i denne oppgaven tyder på at det har gjort undersøkelsene lite fullstendige. Ved å bruke et gjennomsnitt av distriktene har det vært mulig å sammenligne mange land og valgordninger. Imidlertid har dette begrenset potensialet til distriktsstørrelse som forklaringsvariabel betydelig. Konsekvensen er at også estimatene til andre variabler har blitt unøyaktige. Denne oppgaven gir derfor et godt utgangspunkt for videre forskning på samspillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse.

Et rimelig spørsmål er hvorvidt dette funnet er trivielt. Når vi allerede vet at det er konsistente sammenhenger mellom distriktsstørrelse og proporsjonalitet og proporsjonalitet og valgdeltakelse på landnivå kan det virke selvfølgelig at sammenhengene gjelder også på distriktsnivå, og at det er en direkte sammenheng mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse. Likevel har det ikke blitt gjennomført tilsvarende analyser før. Svært få undersøkelser har tatt hensyn til størrelsen på enkeltdistriktene. Dessuten inneholder dette datasettet variabler også på distriktsnivå. Eksisterende datasett opererer med land som enheter, ikke distrikter. Store mengder informasjon har dermed gått tapt underveis.

Vi har ikke lagt skjul på at klassiske forklaringer som sperregrense og utregningsformel betyr mer for valgdeltakelsen enn distriktsstørrelse alene. Poenget er at alle de tre elementene påvirker proporsjonaliteten, som igjen betyr mye for valgdeltakelsen. Det som gjør oppgaven annerledes er at distriktsstørrelse er utgangspunktet. Vi har gått grundig inn i distriktsstørrelse som variabel og hvordan den (kan) uttrykkes. Konklusjonen er at måten den behandles på i dag er lite hensiktsmessig for å analysere betydningen for valgdeltakelse.

Hovedbudskapet i denne oppgaven blir dermed at valgdistrikter kanskje er for lite fremtredende i den offentlige debatten om valgordninger. Resultatene viser at større distrikter gir høyere valgdeltakelse, uavhengig av andre faktorer. Likevel drøftes det i svært liten grad hvorvidt distriktsstrukturen bør endres. Fordelene ved PR blir stadig referert til når det er snakk om reformer av hele valgordninger, mens de nesten ikke nevnes ellers. På tross av en relativt beskjeden sammenheng kan man hente en gevinst i valgdeltakelse av å slå sammen distrikter. Hvis denne mekanismen får større oppmerksomhet fremover kan vi se at justeringer av distriktsstrukturen blir vanligere.

Uansett må dette funnet sees i sammenheng med debatten om funksjonen til valgordninger og valgdistrikter generelt. Hvis funksjonen til valg kun er å representere befolkningens syn slik det kommer til uttrykk blant velgerne (jfr. Loosemore og Hanby), bør distrikter avskaffes helt. Et slikt ideal suppleres imidlertid gjerne med et ønske om at hvert geografiske område velger sine representanter. Da blir det mindre interessant at valgdeltakelsen er størst når det er flere mandater i hvert distrikt. Selv om en større andel av stemmene får uttelling med større distrikter er det ofte viktigere at parlamentet består av politikere valgt inn fra ulike deler av landet. Et slikt prinsipp handler kanskje om en historisk symboleffekt. Tidligere kom representanter fra mange små lokalsamfunn sammen en sjelden gang for å bli enige om lovene. Da var det viktig at hvert område var representert. I dag er det hos partiene tilknytningen er, ikke hos distriktet man er valgt inn fra.

Til slutt kan man sette spørsmålstegn ved proporsjonalitet som forklaring på valgdeltakelse generelt. Aardal viste at pliktfølelsen er viktigere for flertallet enn rasjonelle betraktninger. En slik erkjennelse faller sammen med antakelsen om at proporsjonalitet, og spesielt distriktsstørrelse, ikke er i bevisstheten til mange velgere. Isolert sett undergraver denne nytten av forskningsfeltet. Likevel tyder innføringen av PR i New Zealand og debatten etter vårens valg i Storbritannia på at velgerne responderer på hvilke muligheter de har til å påvirke utfallet under gitte omstendigheter. Sammen med den direkte sammenhengen mellom distriktsstørrelse og valgdeltakelse motiverer dette fortsatt forskning på spillet mellom proporsjonalitet og valgdeltakelse.

Litteraturliste

- Banducci, Susan A. og Karp, Jeffrey A. (1999): Perceptions of Fairness and Support for Proportional Representation. *Political Behaviour*. Vol. 21, side 217-238.
- Banducci, Susan A. og Karp, Jeffrey A. (1999): The Impact of Proportional Representation on Turnout: Evidence from New Zealand. *Australian Journal of Political Science*. Vol. 34, side 363-377.
- Beetham, David (2004): *Democracy and Human Rights*. Polity Press: Malden.
- Benoit, Kenneth (2000): Which Electoral Formula Is The Most Proportional? A New Look with New Evidence. *Political Analysis*. Vol. 4, side 381-388.
- Blais, André (2006): What affects voter turnout? *Annual Review of Political Science*. Vol. 9, side 111-125.
- Blais, André og Aarts, Kees (2006): Electoral systems and turnout. *Acta Politica*. Vol 41, side 180-196.
- Blais, André og Carty, R. K. (1990): Does proportional representation foster voter turnout? *European Journal of Political Research*. Vol. 18, side 167-181.
- Blais, André og Dobrzynska, Agnieszka (1998): Turnout in electoral democracies. *European Journal of Political Research*. Vol. 33, side 239-261.
- Blais, André og Lago, Ignacio (2009): A general measure of district competitiveness. *Electoral Studies*. Vol. 28, side 94-100.
- Christophersen, Knut-Andreas (2006): *Databehandling og statistisk analyse med SPSS*. Unipub: Oslo.
- Farrell, David M. (1997): *Comparing Electoral Systems*. T. J. International Ltd.: Cornwall.
- Gallagher, Michael (1992): Comparing Proportional Representation Electoral Systems. Quotas, Thresholds, Paradoxes and Majorities. *British Journal of Political Science*. Vol. 22, side 469-496.
- Gallagher, Michael og Mitchell, Paul (red.) (2003): *The Politics of Electoral Systems*. Oxford University Press: Oxford.
- Harrop, Martin og Miller, William L. (1987): *Elections and Voters. A Comparative Introduction*. Houndsville: Hong Kong.

Karp, Jeffrey A. og Banducci, Susan A. (2008): Political Efficacy and Participation in Twenty-Seven Democracies: How Electoral Systems Shape Political Behaviour. *British Journal of Political Science*. Vol. 38, side 311-334.

Klingemann (red.) (2009): *The Comparative Study of Electoral Systems*. Oxford University Press: New York.

Lijphart, Arend (1990): The Political Consequences of Electoral Laws, 1945-85. *The American Political Science Review*. Vol. 84, side 481-496.

Lijphart, Arend (1999): *Patterns of Democracy*. Yale University Press: New Haven og London.

Loosemore, John og Hanby, Victor J. (1971): The Theoretical Limits of Maximum Distortion: Some Analytical Expressions for Electoral Systems. *British Journal of Political Science*. Vol. 1, side 467-477.

Mitchell, Paul (2005): "The United Kingdom: Plurality Rule Under Siege" i Michael Gallagher og Paul Mitchell (red.) (2003): *The Politics of Electoral Systems*. Oxford University Press: Oxford.

Monroe, Burt L. (1995): Fully Proportional Representation. *The American Political Science Review*. Vol. 89, side 925-940.

Saglie, Jo (red.) (2009): *Det nære demokratiet – lokalvalg og lokal deltakelse*. Abstrakt Forlag: Trondheim.

Selb, Peter (2009): A Deeper Look at the Proportionality Turnout Nexus. *Comparative Political Studies*. Vol. 42, side 527-548.

Shugart, Matthew S. og Taagepera, Rein (1989): *Seats and Votes*. Yale University Press: New Haven og London.

Aardal, Bernt (red.) (2002): *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Kommuneforlaget: Oslo.